

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૧૬ જુલાઈ ૨૦૧૭

કુલ ગુણ : ૧૦૦

નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.

(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.

(૩) જમણી બાજુએ પ્રશ્નની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧) પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (અંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ - પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં જ કરવી.

વિશેષ નોંધ

આપ જ્યારે પેપર તપાસો ત્યારે જ્યારે લાંબા જવાબોમાં દા. ત. ટૂંકનોંધ, પાંચ મુદ્દાના વાક્યો, કારણો વગેરે પ્રશ્નોમાં આપ જ્યારે ફાળવેલા ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં હોવ ત્યારે પરીક્ષાર્થીએ કયો મુદ્દો નથી લખ્યો જેના તમે ગુણ કાપ્યા છે. તેની તમે ટૂંકમાં ડાબી બાજુ ઉપર નોંધ લખો. દા.ત. માર્ચ-૨૦૧૭માં પ્રવેશ-૧ માં 'જોબનપગીનું પરિવર્તન' ટૂંકનોંધ પૂછાઈ હતી. જેમાં જોબનપગી પ્રાર્થના કરતાં પોતાના દોષનું વર્ણન કરતાં કહે છે. 'પ્રભુ ! હું કુળહીન, કુટિલ, કુપાત્ર, બુદ્ધિહીન છું. મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.' આ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ નથી લખ્યો તો બાજુમાં તમે લખી શકો કે 'પોતાના દોષ કહે છે.' આટલું જ લખવાનું છે અને તમે ગુણ ઓછા આપી શકો છો એટલે કે ફાળવેલ ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં પહેલાં બાજુમાં કયો મુદ્દો નથી તેની ટૂંકમાં નોંધ લખવી જરૂરી છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, પંદરમી આવૃત્તિ - ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫)

પ્ર.૧ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.

૧. દિવ્યભાવ (૩/૧૮-૨૦) પ્રમાણ-૧ : “પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એવા જે એ ભગવાન તે જ પોતે કૃપાએ કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી વિષે પ્રકટ થાય છે ત્યારે જે જે તત્ત્વનો અંગીકાર કરે છે તે સર્વે તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ છે. કાં જે, રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિશે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જણાય છે તથા ઈન્દ્રિયો, પંચપ્રાણ, ઈત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે, પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે, પણ માયિક નથી.” (વચ. ગ.પ્ર. ૭૧) પ્રમાણ-૨ : “ભગવાનનું સ્વરૂપ જ એવું છે જે માયામાં અન્વય થયા થકા પણ વ્યતિરેક જ છે. પણ ભગવાનને એમ બીક નથી જે, ‘રખે હું માયામાં જાઉં ને અશુદ્ધ થઈ જાઉં.’ ભગવાન તો માયાને વિષે આવે ત્યારે માયા પણ અક્ષરધામરૂપ થઈ જાય છે અને ચોવીશ તત્ત્વને વિષે આવે તો ચોવીશ તત્ત્વ પણ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય છે.” (વચ. વર. ૭) પ્રમાણ-૩ : “ભગવાનને વિષે જે બાળક-યુવાન-વૃદ્ધપણું દેખાય છે તથા જન્મ-મરણપણું દેખાય છે, તે તો એની યોગમાયાએ કરીને દેખાય છે પણ વસ્તુગત્યે તો ભગવાન જેવા છે તેવા ને તેવા જ છે. (એટલે કે સદા દિવ્ય જ છે) એવી રીતે સર્વના કારણ ને સદા દિવ્ય સાકાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ નારાયણ તેની મૂર્તિને વિષે સાકરના રસની મૂર્તિની પેઠે ત્યાગભાવ સમજવો નહિ અને તે ભગવાનમાં જે દેહભાવ જણાય છે તે તો નટની માયાની પેઠે સમજવો.” (વચ. પં. ૭) પ્રમાણ-૪ : “ભગવાનમાં તો મનુષ્યભાવ કહેવાય જ નહિ ને આપણે જેમ દેહ ને જીવ જુદા છે તેમ ભગવાનમાં કહેવાય નહિ.” (સ્વા.વા. ૪/૪૦) પ્રમાણ-૫ : કારણ કે “ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ દેખાય છે તે નટની માયાની પેઠે છે.” (સ્વા.વા. ૫/૬૬) પ્રમાણ-૬ : “ભગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે સહિત સમજે છે તે પણ પાપી છે અને જે તત્ત્વે રહિત ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે છે તે પણ પાપી છે. ભગવાનના સ્વરૂપમાં તો ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તત્ત્વ છે કે નથી એવું ચૂંથણું કરવું ગમે જ નહિ. ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે, ‘ભગવાન તે ભગવાન, એને વિષે ભાગત્યાગ કર્યાનો માગ નથી.’” (વચ. ગ.મ. ૧૭) પ્રમાણ-૭ : “તેજને વિષે (અક્ષરધામને વિષે) દિવ્યમૂર્તિ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન વાસુદેવ તે અખંડ વિરાજમાન રહે છે. અને તે જ પોતે દિવ્યમૂર્તિ થકા જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યાકૃતિએ કરીને પૃથ્વીને વિષે સર્વ જનને નયનગોચર થકા વિચરે છે. ત્યારે જે જગતમાં અણસમજૂ મૂર્ખ જીવ છે તે તે ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે પણ એ માયિક ગુણે યુક્ત નથી; એ તો સદા ગુણાતીત દિવ્યમૂર્તિ જ છે. અને તેનું તે જે ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંતશાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ, અલેખ, અભેદ, સર્વત્ર વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે, તે જીવની બુદ્ધિમાંથી માયિક ભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણપણે

કરીને પ્રતિપાદન કરે છે. અને એ ભગવાન તો ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય એ સર્વે કાળને વિષે એકરૂપે કરીને જ વિરાજમાન છે; પણ માયિક પદાર્થની પેઠે વિકારને પામતા નથી; સદા દિવ્ય રૂપે કરીને વિરાજમાન રહે છે.” (વચ. કા. ૭) પ્રમાણ-૮ : “ભગવાન તો પરમ દિવ્યમૂર્તિ છે ને ભગવાનને વિષે તો એ મનુષ્યભાવનો લેશ નથી. માટે એ ભગવાનમાંથી મનુષ્યભાવને ટાળીને દેવભાવ લાવવો, પછી બ્રહ્માદિકનો ભાવ લાવવો, પછી પ્રધાનપુરુષનો ભાવ આવે, પછી પ્રકૃતિપુરુષનો ભાવ આવે, પછી અક્ષરનો ભાવ આવે, પછી અક્ષરાતીત એવા પુરુષોત્તમ તેનો ભાવ આવે છે.” (વચ. લો.૧૮) પ્રમાણ-૯ : “ધામમાં રહી મૂર્તિ ને આ પ્રકટ શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ (સહજાનંદ સ્વામી) તેમાં અધિકપણે સાદૃશ્યપણું છે..... માટે ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તે જ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ છે. એ બેમાં ફેર નથી. જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્યમૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે.” (વચ. ગ.અં. ૩૧)

૨. ગુણાતીત સંતનો મહિમા : શ્રીજીમહારાજના શ્રીમુખે (૫/૮૫-૮૭)

પ્રમાણ : ૧ ‘એવી નિષ્કાવાળો જે સંત છે તેના પગની રજને તો અમે પણ માથે ચઢાવીએ છીએ અને તેને દુખવતા થકા મનમાં બીએ છીએ અને તેનાં દર્શનને પણ ઈચ્છીએ છીએ.... એવા યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત છે તેનું દર્શન તો ભગવાનનાં દર્શનતુલ્ય છે અને એનાં દર્શને કરીને અનંત પતિત જીવનો ઉદ્ધાર થાય એવા એ મોટા છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૩૭)

પ્રમાણ : ૨ ‘તે સંત થકી ભગવાન અથવા ભગવાનના ધામ તે અણુમાત્ર છેટે નથી... એવા સંતનું દર્શન થયું ત્યારે એમ જાણવું જે મને સાક્ષાત્કાર ભગવાનનું દર્શન થયું.’ (વચ. સા. ૧૦) પ્રમાણ : ૩ જેને એવું સાધુપણું આવ્યું તેને ને પુરુષોત્તમ ભગવાનને કાંઈ છેટું રહેતું નથી. (વચ. ગ.પ્ર. ૪૪) પ્રમાણ : ૪ ‘એવી જાતના જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્યાદિક જે અનંત શુભ ગુણ તેણે યુક્ત જે ભક્ત હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન નિવાસ કરે છે. પછી તે ભક્ત જે તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને અનંત પ્રકારનાં ઐશ્વર્યને પામે છે ને અનંત જીવના ઉદ્ધારને કરે છે. સમર્થ થકા જરણા કરવી તે કોઈથી થાય નહિ. એવી રીતે જરણા કરે તેને અતિમોટા જાણવા. અને એ સમર્થ તો કેવો જે, એના નેત્રમાં ભગવાન જોનારા છે તે માટે બ્રહ્માંડમાં જેટલાં જીવ પ્રાણી છે તેનાં નેત્રને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય છે. અને એના પગમાં ચાલનારા ભગવાન છે તે માટે બ્રહ્માંડમાં સર્વ જીવના પગને વિષે ચાલવાની શક્તિને પોષણ કરવાને એ સમર્થ થાય છે. એમ એ સંતની સર્વ ઈન્દ્રિયોમાં ભગવાન રહ્યા છે. તે માટે એ સંત તો બ્રહ્માંડમાં સર્વ જીવોની ઈન્દ્રિયોને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય છે, માટે એ સંત તો સર્વ જગતના આધારરૂપ છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૨૭)

પ્રમાણ : ૫ ભગવાનના સાધુ તે તો ભવબ્રહ્માદિક દેવ થકી પણ અધિક છે. (વચ. ગ.મ.૫૮)

પ્રમાણ : ૬ જેમ રાજા હોય ને તેની રાણી હોય તે જેટલામાં રાજાનું રાજ્ય છે તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય પણ કહેવાય અને જેવો રાજાનો હુકમ ચાલે તેવો રાણીનો પણ હુકમ ચાલે, તેમ ભગવાનનો પ્રતાપ છે તેવો જ એ સાધુનો પ્રતાપ છે. (વચ. ગ.મ. ૨૨)

પ્રમાણ : ૭ ‘એવા જે (વડવાનળ અગ્નિ જેવા) મોટાપુરુષ છે તે સમુદ્રના જળ જેવા ખારા જીવ હોય તેને પણ મીઠા કરી નાખે છે.... અને વળવાનળ અગ્નિ જેવા તો સિદ્ધ દશાવાળા ભગવાનના પરમ એકાંતિક સાધુ છે.’ (વચ. વર. ૩)

પ્રમાણ : ૮ ‘એવા સાધુની સેવા કરે તો ભગવાનની સેવા કર્યા તુલ્ય ફળ થાય છે.’ (વચ. ગ.અં. ૩૫)

પ્રમાણ : ૯ ‘એવી રીતે ભગવાન ને ઉત્તમ લક્ષણવાળા જે સંત તેની અતિપ્રેમે કરીને સરખી સેવા જે કરે તો તે કનિષ્ઠ ભક્ત હોય ને તે બે જન્મે તથા ચાર જન્મે તથા દશ જન્મે કે સો જન્મે કરીને ઉત્તમ ભક્ત જેવો થનારો હોય, તે આ ને આ જન્મે કરીને ઉત્તમ ભક્ત થાય છે. એવું ભગવાન ને તે ભગવાનના ભક્ત તેની સરખી સેવા કર્યાનું ફળ છે.’ (વચ. વર. ૫)

પ્રમાણ : ૧૦ ‘અતિશય જે મોટાપુરુષ હોય તેનો જે ઉપર રાજીપો થાય તેના ગમે તેવા મલિન સંસ્કાર હોય તો નાશ પામે અને મોટાપુરુષનો રાજીપો થયો હોય તો રાંક હોય તે રાજા થાય અને ગમે તેવાં ભૂંડાં પ્રારબ્ધ હોય તો રૂંડાં થાય અને ગમે તેવું તેને માથે વિઘ્ન આવનારું હોય તે નાશ થઈ જાય.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૫૮)

પ્રમાણ : ૧૧ ‘સત્પુરુષને વિષે દૃઢ પ્રીતિ એ જ આત્મદર્શનનું સાધન છે અને સત્પુરુષનો મહિમા જાણ્યાનું પણ એ જ સાધન છે અને પરમેશ્વરનું સાક્ષાત્ દર્શન થવાનું પણ એ જ સાધન છે.’ (વચ. વર. ૧૧)

પ્રમાણ : ૧૨ ‘સંતનો સમાગમ મળ્યો તે તો મને પરમ ચિંતામણિ અને કલ્પવૃક્ષ મળ્યો છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૧૪)

૩. સર્વોપરીપણાની નિષ્ઠા આવશ્યક (૪/૨૮-૨૯) પ્રમાણ : ૧ ‘જેટલી પોતાના ઈષ્ટદેવ જે પરમેશ્વર તેને વિષે નિષ્ઠા હોય તેટલો જ આત્મા-અનાત્માનો વિવેક થાય છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૫૬) પ્રમાણ : ૨ : ‘જ્યારે એ વાર્તા સમજ્યામાં આવશે ત્યારે પંચવિષય કે કામ, ક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થશે નહિ, સહજે જિતાઈ જશે... પણ ભગવાનના સ્વરૂપમાં જો કોઈ રીતની સમજ્યામાં કસર રહી તો કોઈ રીતે વાંધો ભાંગશે નહિ.’ (વચ. ગ.મ.૧૩) પ્રમાણ : ૩ ‘મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણ્યા વિના અક્ષરધામમાં જવાય નહિ.’ (સ્વા.વા. ૩/૧૨) પ્રમાણ : -૪ જ્ઞાનમાર્ગ તો એવો સમજવો જે, કોઈ રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય નહિ... માટે જે સમજી હોય તેને ભગવાનના વચનમાં તો જેટલું

પોતાની સામર્થ્ય પ્રમાણે રહેવાય તેટલું અવશ્ય રહેવું, પણ ભગવાનની મૂર્તિનું બળ અતિશય રાખવું જે, સર્વોપરી ને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે જ મને પ્રાપ્ત થયું છે. અને જે એમ જાણતો હોય ને તેથી જો કદાચિત્ સત્સંગથી બાહેર નીસરી જવાણું તોય પણ તેને ભગવાનની મૂર્તિમાંથી હેત ટળતું નથી. અને તે હમણાં તો સત્સંગથી બાહેર છે પણ દેહ મૂકીને તો અંતે ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને વિષે ભગવાનને સમીપે જશે. અને હમણે સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસ્ત્રના વચનમાં પણ રહેતો હશે અને તેને જો ભગવત્સ્વરૂપની નિષ્ઠા પાકી નહિ હોય તો તે જ્યારે દેહ મૂકશે ત્યારે કાં તો બ્રહ્માના લોકમાં જશે ને કાં તો કોઈક બીજા દેવતાના લોકમાં જશે, પણ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનના ધામને વિષે નહિ જાય. તે માટે પોતાને સાક્ષાત્ મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. (વચ. ગ.મ.૯)

પ્ર.૨ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. “મૂળ અક્ષર પણ શ્રીહરિ સંગે, મુક્ત મંડળને લાવ્યા ઉમંગે રાજ...” (૬/૧૧૩)

જ. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર શાથી ?

૨. “જે બ્રહ્મરૂપ થયો તેને જ પુરુષોત્તમની ભક્તિનો અધિકાર છે.” (૬/૮૭)

જ. પુરુષોત્તમની ભક્તિના અધિકારી થવા માટે

૩. “આ સાધુ જે અમારું સર્વસ્વ છે તે અમે કૃષ્ણાર્પણ કરીએ છીએ.” (૬/૧૧૫, ૧૧૭)

જ. શ્રીજીમહારાજે સ્વમુખે કહેલા, ‘સ્વામી અક્ષર છે’ તે વિષેના પ્રસંગો

૪. “માટે સર્વ ક્રિયાના પ્રવૃત્તાવનારા અને સર્વના સ્વામી એક જ ભગવાન છે.” (૫/૭૮)

જ. પ્રગટપણું એક જ દ્વારા

૫. “એને કોઈ ધામની ઉપમા ન દેવાય તેવું છે... ને અપાર છે.” (૬/૧૦૪)

જ. અક્ષરબ્રહ્મ : ધામરૂપે

પ્ર.૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(કુલ ગુણ : ૪)

❏ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

(૧) ૩, ૪ (૬/૧૦૨)

(૨) ૧, ૨ (૫/૮૧)

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

❏ નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ ને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ

૧. નૃસિંહાનંદ સ્વામી અને ઘનશ્યામદાસ સાધુએ ‘સ્વામી અક્ષર છે’ નું આપેલું પ્રમાણ (૬/૧૩૦-૧૩૧)

એક વખતે ગઢડામાં નૃસિંહાનંદ સ્વામી, ઈંગોરાળાવાળા કુંવરજી પટેલને કહે : “કુંવરજી પટેલ ! આ ગઢડા મંદિરના કાંગરા કેટલા છે?” તો કહે : “ઘણા.” ત્યારે નૃસિંહાનંદ સ્વામી કહે : “જો ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પોતે અક્ષરધામ છે એ વાત ખોટી હોય તો કાંગરે કાંગરે એક બ્રહ્માંડ ભાંગ્યાનું પાપ (મને લાગે). તારે માનવું હોય તો માન, નહીં માને તો રેણે દે (રહેવા દે).” શ્રીજીમહારાજના અંગત સેવક નાજા જોગિયા મહારાજના સ્વધામગમન પછી સાધુ થયા હતા. તેમનું નામ ઘનશ્યામદાસ હતું. તેઓ ધ્યાનમાં બેઠા હતા ત્યારે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ તેમનો સંકલ્પ પકડ્યો હતો. તેમનો આવો પ્રતાપ જોઈ તેઓ બોલ્યા : “આજ સુધી તો હું તમને ખંડિયા રાજા જેવા સમજતો હતો પણ તમે તો ચક્રવર્તી છો. તમે ‘અખ્ખર’ (અક્ષર) ખરા.”

સિદ્ધાંત :- જેને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ છે તેવી પ્રતીતિ હોય તે જ બીજાને પ્રતીતિ કરાવી શકે.

૨. આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જમે છે તેમ સૌ જમતાં શીખો. (૬/૧૧૮-૧૨૦) એક વાર અઢાર સદ્ગુરુઓને દરબારમાં ગોવાળમંડળીની જેમ બેસાડી મહારાજ જાતે પીરસવા પધાર્યા. ત્યારે મહારાજે સંતોને કહ્યું, ‘આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જમે છે તેમ સૌ જમતાં શીખો’ ત્યારે બ્રહ્માનંદ સ્વામી મર્મમાં બોલ્યા ‘સાધુ જમનારા સારા છે.’ તે સાંભળી મહારાજે ચોખવટ કરતાં કહ્યું, ‘તમે સમજો છો તેમ નથી. એ સાધુ સ્વાદ તો મારી મૂર્તિનો લે છે. કોઠીમાં દાણા ભરીએ તેમ અન્ન પેટમાં ભરે છે. પોતાની સામર્થ્ય ઢાંકીને વર્તે છે, નહિ તો અમારી પાછળ જેટલા મનુષ્યો ફરે છે તેટલા જ મનુષ્યો તેમની પાછળ પણ ફરે.’

સિદ્ધાંત :- ‘હીરા મુખસે ન કહે અપના મોલ.’ અક્ષરબ્રહ્મની પૂર્ણ ઓળખ તો પરબ્રહ્મ જ આપી શકે.

૩. શ્રીજીમહારાજના સર્વોપરીપણાનો ગ્રંથ : શ્રી હરિલીલાકલ્પતરું (૪/૫૩-૫૪) સ્વામી રઘુવીરજી મહારાજ પાસે બિરાજ્યા હતા. રઘુવીરજી મહારાજની ગાદી પર ચંપાના ત્રણ ફૂલ મૂકીને સ્વામી બોલ્યા, ‘કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે ને કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે, પણ આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી.’ અર્થાત કેટલાક મહારાજને રામચંદ્રજી જેવા સમજે છે, કેટલાક બીજા ફૂલ જેવા એટલે કે શ્રીકૃષ્ણ જેવા સમજે છે, શ્રીજીમહારાજ જેવા છે તેવા સર્વોપરી સર્વ અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ જેવા કોઈ સમજતા નથી. આ ત્રીજા ફૂલ સુધી બધાને પહોંચાડવા માટે એટલે કે મહારાજના સ્વરૂપની દૃઢતા અનેક જીવોને કરાવવા માટે સ્વામીશ્રીએ ત્રીજું ફૂલ બ્રહ્મચારીને આપીને આજ્ઞા કરી કે આ ત્રીજા ફૂલ સુધી સૌને તમારે પહોંચાડવા તે માટે મહારાજના સર્વોપરી સ્વરૂપનું વર્ણન કરતો અપૂર્વ ગ્રંથ રચવો જેમાં શબ્દે શબ્દે મહારાજનો મહિમા આવે. આમ ત્રીજા ફૂલ સુધી પહોંચાડવા અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીએ ‘શ્રી હરિલીલાકલ્પતરું’ જેવા અદ્ભુત ગ્રંથની રચના કરી.

સિધ્ધાંત: શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું સ્વામીએ પોતે વાતો કરીને પ્રવર્તાવ્યું. સાથે સાથે એવા ગ્રંથની પણ રચના કરાવી શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું ગ્રંથસ્થ કરાવ્યું. તેનાથી યુગો સુધી મુમુક્ષુઓને સાચું માર્ગદર્શન મળી રહેશે.

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ : (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જ પ્રસંગ લખવા એવું જરૂરી નથી.

૧. નિત્યાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી અને ભાઈ આત્માનંદ સ્વામીએ કહેલો ‘સ્વામી’નો અસાધારણ મહિમા(૬/૧૩૧-૧૩૨)

જ. નિત્યાનંદ સ્વામી : સદ્, નિત્યાનંદ સ્વામીએ જૂનાગઢમાં સ્વામીની વાતો સાંભળી કહ્યું હતું : “અહોહો ! સ્વામી તો શ્રીજીમહારાજ જેવા કહ્યા હતા તેવા આજે જ સમજાયા. ઠીક મંડ્યા છે. કેટલા બળથી ઉપદેશ કરે છે ! બીજાથી આવું ન બોલાય. પંડનું વર્તન સારું ન હોય તો શું બોલી શકે ? અને કદાચ બોલે તો કોઈને ભાર ન પડે. સ્વામીનું તો જેવું વર્તન તેવી જ વાણી. વાણીમાં કદાચ સંકોચ રાખે પણ વર્તનમાં તો શ્રીજીની આજ્ઞામાં રચમાત્ર પણ ફેર પડવા દેતા નથી. આખો સોરઠ ધ્રુજાવી દીધો છે. શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે - યમેવૈષ વૃણુતે તેન લભ્યસ્તસ્યૈષ આત્મા વિવૃણુતે તનું સ્વામ્ ॥ (કઠોપનિષદ: ૨/૧-૨૩; મુંડકોપનિષદ : ૩-૨-૩) જેના ઉપર ભગવાનની કૃપા થાય છે તેને જ તે વરે છે. સ્વામી ઉપર મહારાજની અનહદ કૃપા છે, એટલે સ્વામી મહારાજનું સ્વરૂપ છે. વળી, પોતે પણ કૃપા કરે છે તેને પોતાના જેવા કરી દે છે.”

બ્રહ્માનંદ સ્વામી : સદ્, બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ મૂળીમાં સ્વામીને કહ્યું હતું કે “સ્વામી ! હું તો હવે ધામમાં જાઉં છું, પણ તમો ધામમાં આવવાની ઉતાવળ કરશો નહિ, ધીરા રહેજો. શ્રીજીમહારાજનું પુરુષોત્તમપણું પ્રવર્તાવવા ગોપાળાનંદ સ્વામી રહ્યા છે અને તમારે પણ તે સારુ રહેવાનું છે, જે વાત પ્રવર્તાવવા સારુ આપણે ધામમાંથી આવ્યા છીએ તે વાત બરોબર પ્રવર્તાવી પછી જ ધામમાં આવજો.”

ભાઈ આત્માનંદ સ્વામી : સદ્, ભાઈ આત્માનંદ સ્વામીને સ્વામીએ સર્વોપરી નિજા કરાવી. પછી સ્વામીએ તેમની પ્રસાદી માગી ત્યારે ભાઈ આત્માનંદ સ્વામી બોલ્યા : “ઊલટી ગંગા ન હોય. આજ સુધી ગંગા ઊલટી હતી તે આજે સવળી થઈ છે.” (ભાઈ આત્માનંદ સ્વામી મોટા હતા, તેથી કાયમ સ્વામીને પ્રસાદી આપતા, પણ આ વાતા સમજ્યા પછી પ્રસાદી ન આપી.)

૨. મોક્ષમાર્ગમાં અક્ષરબ્રહ્મની આવશ્યકતા : પરબ્રહ્મને તત્ત્વે સહિત ઓળખવા માટે (૬/૯૯-૧૦૧)

જ. નરાકૃતિ ધારેલ પરબ્રહ્મ પણ સદા દિવ્ય હોવા છતાં “એ જ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મૂઢ જીવ છે તે માયિક દૃષ્ટિએ કરીને જુએ છે, કારણ કે ‘દસ ઈન્દ્રિયો તે તો રજોગુણની છે અને ચાર અંતઃકરણ તે તો સત્ત્વગુણના છે. માટે એ સર્વે ઈન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ તે તો માયિક છે ને ભગવાન તો માયાથી પર છે તેનો માયિક અંતઃકરણે કરીને કેમ નિશ્ચય થાય ? (વચ. ગ.પ્ર. ૫૧) તેથી જ્યારે ભગવાનના એકાંતિક સાધુના વચનને વિષે વિશ્વાસ લાવીને નિષ્કપટભાવે કરીને ભગવાનના ચરણકમળને ભજે છે ત્યારે એની માયિક દૃષ્ટિ મટે છે. તે પછી એની એ જે ભગવાનની મૂર્તિ તેને પરમ ચૈતન્ય સત્ ચિત્ આનંદમય જાણે છે.” (વચ. પં. ૭) “વળી જે જીવ સંતનો સમાગમ કરીને એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો આવો મહિમા સમજે છે ત્યારે એનાં ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણ સર્વે પુરુષોત્તમરૂપ થઈ જાય છે ત્યારે તેમણે કરીને એ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે. (વચ. ગ.પ્ર. ૫૧) આવી ભગવત્સ્વરૂપ સંબંધી જે વાર્તા તે તો શાસ્ત્રમાંથી પણ પોતાની મેળે સમજાય નહિ.... જ્યારે સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુખ થકી જ વાત સમજ્યામાં આવે છે, પણ પોતાના બુધ્ધિબળે કરીને સદ્ગ્રંથોમાંથી પણ સમજાતી નથી. (ગ. મ. ૧૩) આમ, સત્પુરુષ થકી જ મહારાજના પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થાય છે તે અહીં સ્પષ્ટ થાય છે. તે સત્પુરુષ પણ ગુણાતીત જ. કારણ કે ગુણાતીત અર્થાત્ અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના પુરુષોત્તમ નારાયણનો તત્ત્વે સહિત નિશ્ચય થતો જ નથી. મનુષ્ય દેહધારી પરબ્રહ્મમાં સમ્યક્પણે દિવ્યભાવ દેખવો

તે જ્ઞાનની સ્થિતિ છે. જ્ઞાન કેવું છે ? તો પ્રકૃતિપુરુષથી પર છે. (વચ.ગ.પ્ર. ૨૪) પ્રકૃતિપુરુષથી પર અક્ષર છે એટલે અક્ષર એ જ પુરુષોત્તમના જ્ઞાનનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ છે. અર્થાત્ અક્ષર એ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજવાનું માધ્યમ છે. ‘જેમ પૃથ્વી થકી જળ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે અને જળ થકી તેજ મોટું છે અને તેજ થકી વાયુ મોટો છે અને વાયુ થકી આકાશ મોટો છે. એવી રીતે અહંકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ, પ્રકૃતિપુરુષ અને અક્ષર એ સર્વે એકબીજાથી મોટાં છે. અને એકબીજાથી સૂક્ષ્મ છે ને કારણ છે... એ સર્વેનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે. અને તે અક્ષર તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૬૩) માટે ઉત્તરોત્તર એક એક તત્ત્વનો મહિમા સમજ્યા પછી અક્ષરનો મહિમા સમજાય અને અક્ષરનો મહિમા સમજાયા પછી જ અક્ષરથી પર એવા પુરુષોત્તમ નારાયણનો મહિમા સમજાય તે સ્વાભાવિક જ છે. એટલે પુરુષોત્તમ નારાયણની તત્ત્વે સહિત ઓળખાણ માટે પ્રથમ અક્ષરબ્રહ્મની ઓળખાણ કરવી જરૂરી છે. વળી શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “પુરુષોત્તમ ભગવાન જે તે સર્વમાં કારણપણે, અંતર્યામીરૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા છે, પણ જેવા અક્ષરમાં છે તેવી રીતે પ્રકૃતિપુરુષમાં નથી.” (વચ. ગ.પ્ર. ૪૧) એટલે કે અક્ષરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમની સૌથી વધુ નિકટ છે. તેથી પુરુષોત્તમનો જેવો અને જેટલો મહિમા અક્ષરબ્રહ્મ જાણે તેવો ને તેટલો મહિમા મુક્ત પણ ન જાણી શકે તો બીજાની વાત જ ક્યાં રહી ? તેથી પુરુષોત્તમ નારાયણનો યથાર્થ મહિમા સમજવા અક્ષરબ્રહ્મના સંબંધની અતિશય આવશ્યકતા છે. તેટલા માટે જ શ્રીજી મહારાજ કહે છે : “અક્ષરબ્રહ્મ તો જેમ સૂર્યનું મંડળ છે તેમ છે, તે સૂર્ય જ્યારે માથે આવે ત્યારે સૂર્યને યોગે કરીને દશે દિશાઓ કલ્પાય છે તેમ અક્ષરધામ છે.” (વચ. ગ.મ. ૪૨) એટલે કે અક્ષરને યોગે પુરુષોત્તમ ઓળખાય છે. આ પ્રમાણેની સમજણ કુંચીની - પાયાની સમજણ છે. માટે પુરુષોત્તમ નારાયણનો તત્ત્વે સહિત નિશ્ચય કરવા અને યથાર્થ મહિમા સમજવા માટે અક્ષરબ્રહ્મને ઓળખવા અને તેમનો મહિમા સમજીને, તેમનો મન - કર્મ-વચને પ્રસંગ કરવો તે અનિવાર્ય છે. શ્રુતિમાં કહ્યું છે (બ્રહ્મવિદોપ્નોતિ પરમ્) ‘જે બ્રહ્મને જાણે છે તે પરબ્રહ્મને પામે છે.’ (તેત્તિરીયોપનિષદ : ૨-૧)

૩. **ધામમાં અને પૃથ્વી ઉપર :** બન્ને ઠેકાણે સદા સાકાર (૩/૧૬-૧૮) કેટલાક આ લોકમાં ભગવાન મનુષ્યરૂપ ધારણ કરી દર્શન આપે છે ત્યારે તેમને સાકાર કહે છે, સગુણ કહે છે; અને તે જ ભગવાનને ધામમાં નિરાકાર કહે છે, નિર્ગુણ કહે છે; પણ આ સમજણ શ્રીજીમહારાજને માન્ય નથી. અક્ષરધામમાં પણ ભગવાન સાકાર જ છે એવું સ્પષ્ટપણે શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “ભગવાનના અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનનો આકાર છે તથા તે ભગવાનના પાર્ષદ જે મુક્ત તેમના જે આકાર છે, તે સર્વે સત્ય છે ને દિવ્ય છે ને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત છે અને તે ભગવાનનો ને તે મુક્તનો જે આકાર છે, તે પુરુષના જેવો દ્વિભુજ છે ને સચ્ચિદાનંદરૂપ છે.” (વચ.ગ.અં. ૩૮) “ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિમાન વિરાજમાન છે.” (વચ.ગ.અં. ૭) પ્રેમાનંદ સ્વામીના કીર્તનમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “મારું ધામ છે રે, અક્ષર અમૃત જેનું નામ; તેમાં હું રહું રે, દ્વિભુજ દિવ્ય સદા સાકાર.” અક્ષરધામમાં રહેલી ભગવાનની આ દિવ્યમૂર્તિનું વર્ણન કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે: “તે તેજને વિષે (અક્ષરધામને વિષે) એક ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે તે અતિ પ્રકાશમય છે અને તે મૂર્તિ ઘનશ્યામ છે તો પણ અતિશય તેજે કરીને શ્યામ જણાતી નથી, અતિશય શ્વેત જણાય છે. અને તે મૂર્તિ દ્વિભુજ છે અને તે મૂર્તિને બે ચરણ છે અને અતિશય મનોહર છે. પણ ચાર ભુજ કે અષ્ટભુજ કે સહસ્રભુજ તે એ મૂર્તિને નથી. એ મૂર્તિ તો અતિ સૌમ્ય છે અને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે.” (વચ.ગ.મ.૧૩) આ ઉપરાંત અનેક વચનામૃતોમાં શ્રીજીમહારાજે સ્પષ્ટતા કરી છે કે અક્ષરધામમાં પણ ભગવાન સાકાર જ છે અને પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય તોય સાકાર જ છે. આમ, ભગવાન સદા સાકાર જ છે. આ વાતને સ્પષ્ટ કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : જેવા (સાકાર) પ્રગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર વિરાજે છે અને જેવા (સાકાર) તે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનની સમીપે વિરાજે છે તેવાને તેવા જ જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ (સાકાર) રહે છે. અને આ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકાર જ છે. (વચ.ગ.પ્ર. ૩૭) એટલે કે પૃથ્વી ઉપર જેમ સાકાર છે તેમ આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે અક્ષરધામમાં પણ સાકાર છે અને જેવા અક્ષરધામમાં સાકાર રૂપે છે તેવા જ મનુષ્ય રૂપે છે તે જણાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકાર રૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે (દર્શનરૂપ) દિવ્ય ભોગને ભોગવતાં થકા રહે છે. અને તે ભગવાનનું રૂપ ને ભગવાનના ભક્તના રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે.’ને એવા તેજોમય દિવ્યમૂર્તિ જે ભગવાન તે જીવોના કલ્યાણને અર્થે ને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવોને કરાવવાને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની જે સર્વે શક્તિઓ, ઐશ્વર્ય પાર્ષદ તેણે સહિત થકા જ મનુષ્ય જેવા થાય છે, ત્યારે પણ જે એવા મર્મના જાણનારા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવું જ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે; પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી. (વચ.પં. ૭) ભગવાન તો સદા સાકાર જ છે.

પ્ર.૬નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ :- વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું.

૧. પ્રગટ ભગવાન કે પ્રગટ સંત વગર આત્યંતિક કલ્યાણ ન જ થાય. (પ/૭૦-૭૪)

(નોંધ : બધું જ લખવું જરૂરી નથી. ચાર મુદ્દા લખ્યા હોય તો પણ પૂરા ગુણ આપવા.)

જ. ઘણા મુમુક્ષુઓ મોક્ષ માટે પરોક્ષપણે ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય છે. પરંતુ સર્વશાસ્ત્રનો સમન્વય કરીએ તો જરૂર પ્રતીતિ થાય કે પ્રગટ ભગવાન કે પ્રગટ સંત વગર આત્યંતિક કલ્યાણ ન જ થાય. કલ્યાણનો મુદ્દો બતાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘જેવું પરોક્ષ ભગવાનના રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું માહાત્મ્ય જાણે છે તથા નારદ, સનકાદિક, શુકજી, જડભરત, હનુમાનજી, ઉદ્ધવ ઇત્યાદિક જે પરોક્ષ સાધુ તેનું જેવું માહાત્મ્ય જાણે છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ એવા જે ભગવાન તથા તે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું માહાત્મ્ય સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કાંઈયે સમજવું બાકી રહ્યું નહિ. તે આ વાર્તા એક વાર કહ્યે સમજો અથવા લાખ વાર કહ્યે સમજો. આજ સમજો અથવા લાખ વર્ષ કેડે સમજો પણ એ વાત સમજે જ છૂટકો છે.. (અને) એટલો જેને દૃઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વે મુદ્દો હાથ આવ્યો અને કોઈ કાળે તે કલ્યાણના માર્ગ થકી પડે નહિ... માટે સર્વે શાસ્ત્રનું રહસ્ય આ વાર્તા છે.’ (વચ. ગ.મ.૨૧) “જેવી પરોક્ષ દેવને વિષે જીવને પ્રતીતિ છે તેવી જો પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિને વિષે આવે, તો જેટલા અર્થ પ્રાપ્ત થવાના કહ્યા છે તેટલા સર્વે અર્થ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. અને જ્યારે આવો સંતસમાગમ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે દેહ મૂકીને જેને પામવા હતા તે તો દેહ છતાં જ મળ્યા છે. માટે જેને પરમપદ કહીએ, મોક્ષ કહીએ તેને છતે દેહે જ પામ્યો છે.” (વચ. ગ.અં.૨) “જીવનું જે કલ્યાણ થાય અને જીવ માયાને તરીને બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય તેનું કારણ તો પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનું જ્ઞાન, ધ્યાન, કીર્તન અને કથાદિક એ જ છે, ને એણે કરીને જ એ જીવ છે તે માયાને તરે છે. અને અતિ મોટાઈને પામે છે. અને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને પામે છે.” (વચ. ગ.મ.૩૨) “માટે જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરી તે ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે થવું અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ કરવી એ જ કલ્યાણનો ઉપાય છે. અને ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનને મળેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો. તો તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.” (વચ. વર.૧૦) “માયા તરવાનો ઉપાય એ છે જે જ્યારે સર્વ કર્મ અને માયા તેનો નાશ કરનારા ને માયાથી પર જે સાક્ષાત્કાર શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન અથવા તે ભગવાનના મળેલ સંત તેમની જીવને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તેમના આશ્રયથી માયા ઉલ્લંઘાય છે.” (વચ. જેતલપુર-૧) આ ઉપરાંત અનેક વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજે આત્યંતિક કલ્યાણ માટે તો પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે પ્રત્યક્ષ સંત જ બતાવ્યા છે. ટૂંકમાં, સર્વ શાસ્ત્રના સારરૂપે શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘ચાર વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ એ સર્વેમાં એ જ વાર્તા છે જે ભગવાન ને ભગવાનના સંત જ કલ્યાણકારી છે... તે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની જ્યારે પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે એ જીવને એથી ઉપરાંત બીજું કોઈ કલ્યાણ નથી. એ જ પરમ કલ્યાણ છે.’ (વચ. ગ.મ. ૫૮) સર્વે શાસ્ત્ર અને શ્રીજીમહારાજના હૃદયગત અભિપ્રાયને જાણનારા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પણ તેમની વાતમાં કલ્યાણ માટે પ્રગટ ભગવાન કે પ્રગટ સંત જ બતાવે છે. “મોક્ષના દાતા તો ભગવાનને સાધુ એ બે જ છે.” (સ્વા.વા. ૧/૨૦) “પ્રગટ ભગવાન વિના કરોડ નિયમ પાળે પણ કલ્યાણ ન થાય અને પ્રગટ ભગવાન ને આ પ્રગટ સાધુની આજ્ઞાથી એક નિયમ રાખે તો કલ્યાણ થાય.” (સ્વા.વા. ૪/૩૬) “આત્યંતિક કલ્યાણ થાય તે જ મોક્ષ કહેવાય... ને એવો મોક્ષ તો પ્રગટ ભગવાન ને પ્રગટ ભગવાનના એકાંતિકનો આશરો કર્યાથી થાય, બીજાથી થાય નહિ.” (સ્વા.વા. ૫/૫) સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પણ કહે છે : ‘બીજા કહે મુવા પછી મોક્ષ રે, વળી પ્રભુ બતાવે છે પ્રોક્ષ રે...

જ્યારે એમ જ અર્થ જો સરે રે, ત્યારે હરિ તન શીદ ધરે રે; જ્ઞાન વિના તો મોક્ષ ન થાય રે, એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ સહુ ગાય રે.

માટે પ્રગટ જોઈએ ભગવંત રે, એવું સર્વ ગ્રંથનું સિદ્ધાંત રે; જેમ પ્રગટ રવિ હોય જ્યારે રે, જાય તમ બ્રહ્માંડનું ત્યારે રે. જેમ પ્રગટ જળને પામી રે, જાય પ્યાસીની પ્યાસ તે વામી રે; જેમ પ્રગટ અન્નને જમે રે, અંતર જઠરાઝાળ વિરમે રે. તેમ પ્રગટ મળે ભગવાન રે, ત્યારે જનનું કલ્યાણ નિદાન રે; માટે પ્રગટ ચરિત્ર સાંભળવું રે, હોય પ્રગટ ત્યાં આવી મળવું રે.

માટે પ્રગટ પ્રભુ જો ન હોય રે, ન થાય એ નિષ્પાપ હોય રે;

જાણો પ્રગટ મૂર્તિ ભવપાજ રે, સહેજે ઉતારવાનો સમાજ રે,’ (ભક્તચિંતામણિ : ૧૬૪)

‘પ્રગટ પ્રભુ કે પ્રભુના સંત રે, તેહ વિના ન ઉદ્ધરે જંત રે.’ (નિ.કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૧૩-૨૮)

‘આત્યંતિક કલ્યાણ કારણે જાવું પ્રગટ પ્રભુને પાસ;

મોક્ષદાયક એહ મૂર્તિ કે મોક્ષદાતા એના દાસ.’ (નિ.કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૧૬-૪)

‘માટે કલ્યાણકારી સાંભળ્યા રે, એક હરિ કે હરિ ના મળ્યા રે;

સાચી વાત તું માનજે સહિરે, એહ બેઉ વિના મોક્ષ નહિ રે.’ (નિ.કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૧૬-૧૦)

‘મળે પ્રભુ પ્રગટ પ્રમાણ રે, કાં તો તેના મળેલે કલ્યાણ રે;

તેહ વિના તો કોટિ ઉપાય રે, આત્યંતિક કલ્યાણ ન થાય રે.’ (નિ.કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૨-૧૮)

સદ્ બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ લખ્યું છે : ‘આ ભવસાગર પાર ઉતાર, હરિ કે હરિ કો દાસ.’

શ્રી સ્કંદપુરાણના વિષ્ણુખંડમાં શ્રીવાસુદેવમાહાત્મ્ય’ માં પણ વૈરાગ્ય ભક્તિનિરૂપણના પ્રકરણમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે : સાક્ષાદ્ભગવતઃ સઙ્ગાત્તદ્ભક્તાનાં ચ વેદશામ્। ધર્મો હ્યેકાન્તિકઃ પુમ્મિઃ પ્રાપ્યતે નાન્યથા ક્વચિત્॥ (વાસુદેવમાહાત્મ્ય : ૨૫-૬૫) અર્થાત્ : સાક્ષાત્ ભગવાનના સંબંધથી અથવા પૂર્વશ્લોકમાં કહેલાં લક્ષણોએ યુક્ત એવા એકાંતિક ભક્તના સંબંધી જ મનુષ્યોને એકાંતિક ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સિવાય બીજા કોઈ પણ ઉપાયથી ક્યારેય પણ તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી. શ્રીજીમહારાજ પણ વચનામૃતમાં આ જ સિદ્ધાંતને દેઢાવતાં કહે છે : ‘એકાંતિક ધર્મ તે તો જે એવા નિર્વાસનિક પુરુષ હોય અને જેને ભગવાનને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને વચને કરીને જ પમાય પણ ગ્રંથમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીને નથી પમાતો. અને કોઈક સાંભળીને તેવી ને તેવી વાત કહેવા જાય તો કહેતાં પણ આવડે નહિ. માટે જેને એકાંતિકના ધર્મમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકી જ એકાંતિકનો ધર્મ પમાય છે.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૬૦)

૨. ભગવાનને કાળ, કર્મ, માયા અને સ્વભાવ જેવા ન જાણવા. (૨/૬-૭)

જ. જીવના કલ્યાણનું પરમ સાધન ભગવાનને સર્વકર્તા સમજવા એ જ છે તે જણાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “કલ્યાણને અર્થે તો ભગવાનને સર્વકર્તાહર્તા જાણવા એ જ છે.” (વચ. ગ.મ. ૨૧) વળી, “જીવનું કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે જે, પ્રકટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનું જ કર્યું સર્વ થાય છે પણ કાળ, કર્મ ને માયદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થતું નથી. એવી રીતે ભગવાનને વિષે જ એક કર્તાપણું સમજવું એ જ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે... અને જે જીવ ભગવાનને સર્વકર્તાહર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઈ પાપી નથી ને ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગુરુસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્ગુરુનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો. કાં જે, ભગવાન વિના બીજાં જે કાળ-કર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે. માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાળ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઊભું રહેવું નહિ.” (વચ. કા. ૧૦) વળી, “ભગવાન સર્વના કર્તાહર્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ, કર્મ, સ્વભાવ અને માયા તેને જગતના કર્તાહર્તા કહે છે, માટે એ ભગવાનનો અતિ દ્રોહ છે.” (વચ. વર. ૨) માટે સાચો ઉપાસક છે તે, “ભગવાનને કાળ જેવા ન જાણે, કર્મ જેવા ન જાણે, સ્વભાવ જેવા ન જાણે, માયા જેવા ન જાણે, પુરુષ જેવા ન જાણે, અને સર્વ થકી ભગવાનને જુદા જાણે ને એ સર્વના નિયંતા જાણે, અને સર્વના કર્તા જાણે અને એ સર્વના કર્તા થકા પણ એ નિર્લેપ છે એમ ભગવાનને જાણે.” (વચ. ગ.પ્ર. ૬૨) પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાનના અનન્ય આશ્રયથી જ નિર્ભય થવાય છે. આ જગતમાં જે કાંઈ થાય છે તેના કર્તા ભગવાન જ છે એવી દૃઢ સમજણ હોય તો ભક્તને કાળ, કર્મ, માયા કે બીજા કોઈ દેવ, દેવી કે મંત્ર, જંત્ર, તંત્ર વગેરેનો ભય ન રહે અને સુખ-દુઃખમાં પણ સ્થિર મતિ રહે છે. અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ વાતુંમાં કહ્યું છે : “જો માર માર કરતો કોઈ આવતો હોય તો એમ સમજવું જે, મારા સ્વામીનું જ કર્યું સર્વ થાય છે પણ તે વિના કોઈનું હલાવ્યું પાંદડું પણ હલતું નથી.” (સ્વા.વા. ૧/૮૮) આ રીતની દૃઢ સમજણ કરવાથી આવા અતિ સમર્થ અને સર્વકર્તા પરમેશ્વરના આશ્રયથી તેમની આજ્ઞા પાળવાનું બળ મળે છે. તેમનો મહિમા દૃઢ થવાથી ભક્તનું અંગ વૃદ્ધિ પામે છે અને તેથી એકાંતિક ભાવ સિદ્ધ થાય છે. ક્યારેક વિપરીત દેશકાળમાં અંતરની અતિ દૃઢતા હોવા છતાં કોઈ આજ્ઞાનો લોપ થઈ જાય તો પણ આ નિશ્ચયના બળે તેના અંતરમાં ઝાંખપ આવતી નથી અને ખરેખર, મોક્ષમાર્ગમાં આવી ઝાંખપ, નાદારી કે ‘મારું કલ્યાણ થશે કે નહિ’ એવી સંશયાત્મક બુદ્ધિ ઘણી અવરોધરૂપ બને છે. તેથી ભગવાનને વિષે કર્તાપણાની સમજણ દૃઢ કરવી એ ઉપાસનાનો પ્રાથમિક સિદ્ધાંત છે.

૩. જીવ જ્યારે પરમેશ્વરને શરણે જાય ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે છે. (૪/૪૦)

જ. શ્રીજીમહારાજ કહે છે : “વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ ને સ્મૃતિઓ એ સર્વ શાસ્ત્રમાંથી અમે એ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે, જીવ, માયા, ઈશ્વર, બ્રહ્મ અને પરમેશ્વર એ સર્વે અનાદિ છે અને માયા છે તે તો પૃથ્વીને ઠેકાણે છે. અને પૃથ્વીમાં રહ્યાં જે બીજ તેને ઠેકાણે જીવ છે. અને ઈશ્વર તો મેઘને ઠેકાણે છે તે પરમેશ્વરની ઈચ્છાએ કરીને પુરુષરૂપ જે ઈશ્વર તેનો માયા સંગાથે સંબંધ થાય છે ત્યારે જેમ મેઘના જળના સંબંધે કરીને પૃથ્વીમાં હતાં જે બીજ તે સર્વે ઊગી આવે છે, તેમ માયામાંથી અનાદિ કાળના જીવ હતા તે ઉદય થઈ આવે છે, પણ નવા જીવ નથી થતા. માટે જેમ ઈશ્વર અનાદિ છે તેમ માયા પણ અનાદિ છે ને તે માયાને વિષે રહ્યા જે જીવ તે પણ અનાદિ છે પણ એ જીવ પરમેશ્વરના અંશ નથી, એ તો અનાદિ જીવ જ છે. તે જીવ જ્યારે પરમેશ્વરને શરણે જાય ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે ને નારદ-સનકાદિકની પેઠે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ને ભગવાનનો પાર્ષદ થાય છે. એવી રીતે અમારો સિદ્ધાંત છે.” (વચ. ગ.અં. ૧૦)

પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચે આપેલાં વાક્યોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ : ૭)

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)

૧. માયા ત્રિગુણાત્મક, પરિણામી નિત્ય, જડ, અનંતકોટિ બ્રહ્માંડરૂપ સૃષ્ટિનું ઉપાદાન અને વિવિધ વિસ્મયકારી એવી પરબ્રહ્મની શક્તિ છે. આ જ માયા જીવો તથા ઈશ્વરોની અહં-મમતાનો હેતુ હોઈ તેઓની અનાદિ સંસૃતિનું કારણ બને છે. અક્ષરબ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ સદાય આ માયાથી અત્યંત નિર્લેપ, પર અને તેવા શરીરી છે. (૧૪૩-૧૪૪)
૨. તેઓ પોતાના દિવ્ય અક્ષરધામમાં સદા દિવ્ય દ્વિભુજ આદિ સર્વાંગ સંપૂર્ણ પુરુષાકૃતિ, અતિ પ્રકાશવાન, કિશોરમૂર્તિ થકા દિવ્ય સિંહાસનમાં વિરાજમાન છે. અને મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મ તથા તે અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યને પામેલા બ્રાહ્મીતનુયુક્ત અનંતકોટિ મુક્તો દાસભાવે તેમને ભજે છે. (૧૪૧)
૩. જીવ એ પરબ્રહ્મ, અક્ષરબ્રહ્મ અને ઈશ્વરોથી ભિન્ન એવું નિત્ય ચૈતન્ય તત્ત્વ છે. આ જીવો અસંખ્ય, સ્વરૂપતઃ અણુવત્ સૂક્ષ્મ, અચ્છેદ્યાદિ લક્ષણે યુક્ત, જ્ઞાનસ્વરૂપ, જ્ઞાતા, અનાદિકાળથી માયાથી બદ્ધ, શુભાશુભ કર્મના કર્તા અને તે તે કર્મફળના ભોક્તા છે. (૧૪૪)
૪. અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના એટલે અક્ષર અને પુરુષોત્તમ - એમ બે તત્ત્વોની ઉપાસના નહીં, પરંતુ અક્ષરરૂપ થઈને પુરુષોત્તમની ઉપાસના. અર્થાત્ બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મની ઉપાસના. (૧૪૫)

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. આજ્ઞા પાળ્યા વગર, શિક્ષાપત્રી પાળ્યા વગર, અથવા તેને ગૌણ કરીને મોક્ષ મળી શકે છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)
૬. વચનામૃતાદિ સત્શાસ્ત્રોનું રહસ્ય તથા ભગવાનનો નિશ્ચય પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ સંતના સમાગમ કે કૃપા વગર સ્વતંત્રપણે સમજી-સમજાવી શકાય છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬-૧૪૭)
૭. સેવકરૂપે મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મ છે જ નહિ, અક્ષરબ્રહ્મ કેવળ નિરાકાર છે, અથવા કેવળ ધામ છે, અથવા કેવળ દિવ્ય તેજ છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)

પ્ર.૮ પ્રગટ એટલે શું ? અને તે કેવી રીતે ? (૫/૬૩-૬૫) ટૂંકનોંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રમાણો લખેલા હોવા જોઈએ.

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ અતિ કરુણા કરીને આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા. તેમણે અનંત જીવોના આત્યંતિક કલ્યાણનો માર્ગ ખુલ્લો મૂક્યો અને અનંત સાધનો કરવાનો પરિશ્રમ ટાળ્યો. સાધનોથી પ્રાપ્ત થતાં અન્ય લોકાંતરનાં બારણાં બંધ કરીને પ્રગટ ઉપાસનાનો સરળ રાહ બતાવી અક્ષરધામની વાટ વહેતી કરી. તેથી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘બંધ કીધાં બીજાં બારણાં રે, વહેતી કીધી અક્ષરવાટ પુરુષોત્તમ પ્રગટી રે.’ શ્રીજીમહારાજે અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ માટે પ્રગટ ઉપાસનાનો અલૌકિક સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે. તો ભગવાનનું પ્રગટપણું એટલે શું ? અને તે કેવી રીતે પ્રગટ રહે છે ? તે વિચારીએ. ભગવાન ધામમાં વિરાજતા હોય તે પરોક્ષ અને પૃથ્વી ઉપર પોતે સ્વયં વિચરતા હોય તે પ્રગટ. શ્રીજીમહારાજ આ પૃથ્વી પર પ્રગટ હતા ને ભક્તોને જ્યારે નયનગોચર હતા ત્યારે તે સ્વરૂપ પ્રગટ કહેવાય. શ્રીજીમહારાજ આ લોકમાં વિચરતા હતા તે સમયની પૂરતી જ ભગવાનના પ્રગટપણાની અને જીવોના આત્યંતિક કલ્યાણની વ્યવસ્થા હોય તો તે વ્યવસ્થા અધૂરી જ કહેવાય, પછીના જીવો માટે મુક્તિનો માર્ગ બંધ થઈ જાય, સંપ્રદાય ભાંગી પડે. પણ શ્રીજીમહારાજે શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે કે ભગવાનનું પ્રગટપણું પૃથ્વી ઉપર અખંડ હોય જ અને જીવો અનંતકાળ સુધી એ પ્રગટ સ્વરૂપનો આશ્રય કરી પોતાનું કલ્યાણ કરી શકે. આચાર્યશ્રી રઘુવીરજી મહારાજે શિક્ષાપત્રીના ભાષ્યમાં સંપ્રદાયનો અર્થ કરતાં લખ્યું છે : ‘ગુરુપરંપરાપ્રાપ્તઃ સદુપદેશઃ સમ્પ્રદાયઃ’ (શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય : ૨૦૭) અર્થાત્ ગુરુપરંપરા ન્યાયે જે સદુપદેશ (બ્રહ્મ-પરબ્રહ્મના સિદ્ધાંતનો) જ્યાં મળે તે જ (સાચો) સંપ્રદાય છે. વળી, હલાયુધકોષમાં સંપ્રદાયનો અર્થ ગુરુક્રમમાં સમજાવ્યો છે. ‘સમ્પ્રદાયો ગુરુક્રમઃ’ જો આવો ગુરુક્રમ સચવાય તો જ સંપ્રદાય ચાલુ રહે અને કલ્યાણનો માર્ગ પણ ચાલુ રહે. સ્વસ્થાપિત સંપ્રદાય અને મોક્ષનો પંથ હમેશાં ચાલુ રહે તે માટે ભગવાન કદી પરોક્ષ થતા જ નથી. તે તો એક યા બીજા સ્વરૂપે પ્રગટ જ રહે છે. ભગવાને તો શ્રીમુખે કહ્યું છે જે, “મારી અષ્ટ પ્રકારની જે પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અખંડ નિવાસ કરીને રહું છું.” (વચ.ગ.પ્ર. ૬૮) આ સિદ્ધાંત અનુસાર શ્રીજીમહારાજ આ સંપ્રદાયમાં પોતાની મૂર્તિ બ્રહ્મસ્વરૂપ સત્પુરુષ દ્વારા અખંડ પ્રગટ છે. સત્સંગનાં અંગો - મૂર્તિ, સંત અને શાસ્ત્ર - કલ્યાણકારી છે પણ સર્વેમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ સંત છે, કારણ કે તેની શ્રેષ્ઠતા શ્રીજીમહારાજનાં વચનથી વધુ પુષ્ટ થાય છે. વળી, શ્રીમદ્ભાગવત પણ મૂર્તિ અને તીર્થો કરતાં સંતને શ્રેષ્ઠ કહે છે : ‘ન હ્યમ્મયાનિ તીર્થાનિ ન દેવા મૃચ્છિલામયાઃ । તે પુનન્ત્યુરુકાલેન દર્શનાદેવ સાધવઃ ॥’ અર્થાત્, તીર્થો કેવળ જળમય જ નથી, દેવતાની મૂર્તિઓ પણ ફક્ત મુક્તિકા અને પોષણમય નથી. (અર્થાત્ તેમાં પણ દૈવત છે.) પણ તે ઉરુકાળે પાવન કરે છે. જ્યારે સંતના તો દર્શનમાત્રથી પાવન થવાય છે.’ (શ્રીમદ્ભાગવત : ૧૦-૮૪-૧૧). અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ પણ લખ્યું છે : ‘ભગવાન પરોક્ષ હોય ત્યારે કેમ સંબંધ રહે ?’ પછી

ઉત્તર કર્યો જે, ‘કથા, કીર્તન, વાર્તા, ભજન ને ધ્યાન તેણે કરીને સંબંધ કહેવાય. ને તે કરતાં પણ મોટા સાધુનો સંગ એ તો સાક્ષાત્ ભગવાનનો સંબંધ કહેવાય ને ભગવાનનું જ સુખ આવે. કેમ જે, ‘તેમાં ભગવાન સર્વ પ્રકારે રહ્યા છે ને પ્રત્યક્ષ હતા ત્યારે પણ જેવા છે તેવા ન જાણ્યા તો સંબંધ ન કહેવાય ને એમ જાણ્યા વિના તો પ્રત્યક્ષ હોય તો પણ શું ! ને તેમજ જે સંતમાં ભગવાન સર્વ પ્રકારે રહ્યા છે તેને જાણે તો આજે પ્રત્યક્ષ છે ને એમ જાણ્યા વિના તો આજે પરોક્ષ છે.’ ત્યારે એક સાધુએ કહ્યું જે, ‘મૂર્તિયું પ્રત્યક્ષ નહિ?’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા સંતના ચરિત્રમાં મનુષ્યભાવ આવે તો અમાવાસ્યાના ચંદ્રમાની પેઠે ઘટી જાય છે ને દિવ્યભાવ જાણે તો બીજના ચંદ્રમાની પેઠે વધે છે. તેમ મૂર્તિયું શું ચરિત્ર કરે જે તેનો અવગુણ આવે ને ઘટી જાય ? માટે બોલતા-ચાલતા જે ભગવાન તે જ પ્રત્યક્ષ કહેવાય ને મોટા સંત હોય તે જ મૂર્તિયુંમાં દૈવત મૂકે છે. પણ મૂર્તિયું, શાસ્ત્ર ને તીર્થ ત્રણ મળીને એક સાધુ ન કરે ને એવા મોટા સંત હોય તો મૂર્તિયું, શાસ્ત્ર ને તીર્થ ત્રણેને કરે. માટે જેમાં ભગવાન સર્વ પ્રકારે રહ્યા હોય એવા જે સંત તે જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન છે.’ (સ્વા.વા. ૫/૩૮૨) વળી શ્રીજીમહારાજ કહે છે, “ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનને મળેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો તો તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.” (વચ. વર. ૧૦) આ વચન સદ્. નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ તેમના પદમાં યથાર્થ ઉતાર્યા છે : ‘કહ્યું બહુ પ્રકારે કલ્યાણ રે, અતિ અગણિત અપ્રમાણ રે. પણ સહુથી સરસ સંતમાં રે, રાખ્યું વાલમે એની વાતમાં રે.’ (નિ.કા. પુરુષોત્તમપ્રકાશ : ૪૨) માટે શ્રીજીમહારાજ સમ્યક્પણે અને સર્વાંશે સંપૂર્ણ તો સંત દ્વારા જ અખંડ પ્રગટ રહે છે, કારણ કે શ્રીજીમહારાજ પોતાના છ હેતુઓમાં એવો એક હેતુ લઈને પધાર્યા હતા કે જેથી પોતે પોતાના પરમ એકાંતિક સંત દ્વારા પૃથ્વી પર અખંડ પ્રગટ રહીને અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરી શકે. આ રીતે ભગવાન જ્યારે સ્વયં પૃથ્વી ઉપર વિરાજમાન હોય ત્યારે તે પ્રગટ ભગવાન કહેવાય અને ભૌતિક દેહે અંતર્ધાન થવા છતાં જે સંત દ્વારા આ પૃથ્વી ઉપર વિચરતા હોય ત્યારે તે સંતને ભગવાનનું પ્રગટ સ્વરૂપ કહેવાય. સદ્. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત પુરુષોત્તમપ્રકાશમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘સંત હું ને હું તે વળી સંત રે એમ શ્રીમુખે કહે ભગવંત રે, સંત માનજો મારી મૂરતિ રે, એમાં ફેર નથી એક રતી રે,’ (નિ.કા. પુરુષોત્તમપ્રકાશ : ૪૧)

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, આઠમી આવૃત્તિ એપ્રિલ - ૨૦૧૧,

યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આઠમી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૪)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૯)

❧ નોંધ :- કોણ કહે છે - ૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. “આ છોકરો માંદો છે ને અંતકાળ જેવું છે.” (૬/૬૦) ⇨ મયારામ ભટ્ટ - પર્વતભાઈને
⇨ મહારાજનો કાગળ વાંચી પર્વતભાઈ તરત જ મહારાજ પાસે જવા નીકળ્યા ત્યારે તેમનો દીકરાની અંતકાળ જેવી સ્થિતિ હોવાથી મયારામ ભટ્ટ કહે છે.
૨. “તમોને સત્સંગમાં મોટેરા કર્યા છે.” (૧/૭) ⇨ મહારાજ - ગોપાળાનંદ સ્વામીને
⇨ સ્વધામ પધારતાં પહેલાં મહારાજે સ્વામીને વરતાલ અને અમદાવાદ બંને મંદિરોની જવાબદારી સોંપી અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની ભલામણ કરતાં કહે છે.
૩. “હોવે, એ તો પીવી જ પડે.” (૪૫) ⇨ મંગળ - સ્વામીશ્રીને (બાપજીને)
⇨ મંગળને તેનું નામ પૂછી વ્યસનમુક્તિની વાત કરતાં સ્વામીશ્રીએ પૂછ્યું : ‘બીડી પીવો છો ?’ ત્યારે કહે છે.

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. કુશળકુંવરબાને શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપમાં પ્રતીતિ થઈ. (૫/૫૦) શ્રીજીમહારાજના પરમહંસ પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી એકડમલ બનીને ફરતાં ફરતાં ધરમપુર આવી પહોંચ્યા. અહીંના રાજમાતા કુશળકુંવરબા સદાવ્રત ચલાવતા હતા. તેમાં શીરા-પૂરીનું જમણ જમી તેઓ ધર્મશાળાના ખૂણામાં બેઠા હતા. રાણીને તીર્થવાસીઓના ચરણસ્પર્શ કરવાનો નિયમ હતો. તે મુજબ તેઓ ચરણસ્પર્શ કરતાં કરતાં સ્વામી પાસે આવ્યા. સ્વામીએ ચમકીને પોતાના પગ પાછા ખેંચી લીધા અને બોલ્યા કે ‘અમે સ્વામિનારાયણના સાધુ છીએ, અમે બાઈઓથી દૂર રહીએ છીએ. તેથી અમને અડશો નહિ.’ બાઈની આવી અવગણના થઈ છતાં જિજ્ઞાસાપૂર્વક આટલી વાત જાણી કે સ્વામિનારાયણ પ્રગટ ભગવાનનો અવતાર છે. કુશળકુંવરબાના હૃદયમાં ઝબકારો થયો. તેમણે સ્વામીને બીજે દિવસે મહેલમાં પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સ્વામી પાસેથી રાણીએ મહારાજના સ્વરૂપની અદ્ભુત વાતો સાંભળી. રાણીને પૂર્વના બીજ બળથી મહારાજના સ્વરૂપમાં પ્રતીતિ થઈ.

અથવા

૨. લાલજી ભક્ત મહારાજના ભોમિયા બન્યા. (૩/૩૧)

જ. લાલજી ભક્તના આમંત્રણથી મહારાજ સંવત ૧૮૬૦માં શેખપાટ પધાર્યા. અહીં મહારાજે વસંતપંચમીનો ઉત્સવ ઊજવ્યો. લાલજી ભક્તના કોડ પૂરા કર્યા. પછી મહારાજે કચ્છમાં જવાનો સંકલ્પ કર્યો. અજાણ્યા દેશમાં કોઈ ભોમિયો જોઈએ એટલે મહારાજે લાલજી ભક્તને પૂછ્યું કે “અમારે કચ્છ જવું છે તો તમારા જેવો સારો ભોમિયો શોધી આપો.” ભક્તે વિચાર કર્યો કે “મહારાજે મારા જેવાની માગણી કરી એમાં જરૂર મર્મ છે. બીજા કોને ગોતવો ? લાવને હું જ જાઉં. મહારાજની સેવાનો આવો લાભ ફરી ક્યારે મળશે ?” અને લાલજી ભક્તે મહારાજને સહર્ષ જણાવ્યું કે “હું જ આપની સાથે આવું તો કેવું ?” “તો તો અમે બહુ રાજી” એમ કહી મહારાજે જવાની તૈયારી કરી. લાલજી ભક્તને તો કચ્છના વિકટ માર્ગનો ને મુશ્કેલીનો ખ્યાલ હતો. તે મુજબ એમણે તૈયારી કરી. સાથે ભાતું લીધું અને બતકમાં પાણી લીધું. કદાચ કંઈક ખરીદવું પડે તો સાથે નાણું પણ જોઈએ, એટલે થોડી ‘કોરી’ (નાણાંના સિક્કા) પણ ચોરના ભયે જોડામાં સંતાડી; પણ મહારાજને વાત કરી નહિ.

૩. સ્વામીશ્રીની ઠાકોરજી પ્રત્યેની ભક્તિ ક્યારેય ઠંડી પડી નથી. (૩૪)

જ. બપોરના ધોમધખતા તાપમાં સ્વામીશ્રીની પધરામણી શરૂ થઈ. આખી બપોર, એક ઘરેથી બીજા ઘરે પધરામણીઓ થઈ. જરાય આરામ વગર ! બામણગામ ગામના ઊંચા નીચા ઢોળાવવાળા રસ્તે સ્વામીશ્રી ઘરોઘર લોકોના તાપ શમાવવા ધૂમી રહ્યા હતા. સ્વામીશ્રીને ખૂબ તરસ લાગી હતી. એમનું ગળું સુકાવા લાગ્યું પરંતુ પાણી પીવાનો ક્યાંય મેળ પડ્યો નહીં. સૌની તૃષા શમાવતાં સ્વામીશ્રી ઘરોઘર ફરીને સ્વામીશ્રી સાંજે પોતાના ઉતારે પહોંચ્યા. ત્યાં સંતો સંધ્યા આરતી કરી રહ્યા હતા. સ્વામીશ્રી તો સીધા આરતીમાં જ જોડાઈ ગયા. ભક્તિમાં તલ્લીન થઈ ગયા. તરસ જાણે સાવ વિસરાઈ જ ગઈ ! આરતી પૂરી થઈ, અષ્ટકો પૂરાં થયાં, સૌને વંદન કર્યા. તેટલામાં ઘણો સમય પસાર થઈ ગયો. કોઈકને યાદ આવ્યું કે સ્વામીશ્રીને તરસ લાગી છે એટલે સેવક સંત પાણીનો ખાલો લઈને આવ્યા. સ્વામીશ્રીને આપવા હાથ લાંબો કર્યો. પણ.... સ્વામીશ્રીએ તો ખાલો હાથમાં લેતાં પહેલાં જ પૂછ્યું : ‘આ ઠાકોરજીને ધરાવ્યું છે ?’ ખરેખર ! સેવક સંત તો ઠાકોરજીને ધરાવવાનું ભૂલી જ ગયા હતા ! ઠાકોરજીને અર્પણ કર્યા વિના પાણીનું ટીપું હોય કે ફૂલની પાંખડી હોય, એમને મન કશું જ ગ્રાહ્ય નથી. તનના આવા તપ્ત સમયે પણ સ્વામીશ્રીની ઠાકોરજી પ્રત્યેની ભક્તિ ક્યારેય ઠંડી પડી નથી.

અથવા

૪. ડાહ્યાભાઈ તો અક્ષરધામની લગોલગ હોવાનો આનંદ અનુભવી રહ્યા હતા. (૪૩)

જ. ડાહ્યાભાઈને સૂતા રહેવાની જ સૂચના આપતા સ્વામીશ્રી તો આસનની પરવા કર્યા સિવાય ડાહ્યાભાઈના પલંગની પાંગતે જ બેસી ગયા. આત્મીયતાભર્યો સ્વામીશ્રીનો સ્વર અને સ્પર્શ ડાહ્યાભાઈને કેન્સરના ભયાનક દર્દની કે મૃત્યુના ભયથી અમર કરી રહ્યો હતો. વીજળીના વેગે ગામમાં ખબર પડી ગઈ કે સ્વામીશ્રી આવ્યા છે. પથારીમાંથી ઊઠી ઊઠીને ખુલ્લા ડિલે સૌ દોડી દોડીને આવવા લાગ્યા. સૌને મળ્યા. આત્મીયતાભરી સભા થઈ ગઈ. મોડી રાત સુધી બિરાજીને સ્વામીશ્રીએ વિદાય લીધી ત્યારે સૌના અંતરે આ અકલ્પ્ય કુરુણાની એક અમીટ છાપ અંકાઈ ગઈ હતી. ડાહ્યાભાઈ તો અક્ષરધામની લગોલગ હોવાનો આનંદ અનુભવી રહ્યા હતા.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. મુક્તાનંદ સ્વામીનો શ્રીજીમહારાજમાં દિવ્યભાવ (૨/૨૧-૨૨) (૧) મુક્તાનંદ સ્વામીને શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે ખૂબ દિવ્ય - ભાવ હતો. જેમ જેમ તેમને મહારાજનો વિશેષ ને વિશેષ મહિમા સમજાતો ગયો તેમ તેમ તેમની કાવ્યરચનામાં પણ મહારાજના સર્વોપરી ભાવના શબ્દો જણાવા લાગ્યા. લોયા ગામમાં મહારાજે શાકોત્સવ ગોઠવ્યો હતો. મહારાજ સ્વયં રીંગણામાં હવેજથી ભરેલ વંતાક મોટા તપેલામાં વધારતા હતા. હળદરવાળા હાથ ટુંકી પોતડી અને પરસેવે રેબઝેબ શરીર મહારાજનું આવું વિચિત્ર રૂપ જોઈને દર્શનાર્થીઓને સૂગ ચડી. “આવા તે ભગવાન હોતા હશે !” એમ આ ભક્તો ત્યાંથી જ પાછા વળતા હતા. મુક્તાનંદ સ્વામીએ તેમને એક બાજુ લઈ જઈ મહારાજના મનુષ્યભાવ અને દિવ્ય ભાવ સંબંધી ઘણી વાતો કરી. ભગવાન મનુષ્યરૂપે પધારે ત્યારે તેમની સર્વ ચેષ્ટા મનુષ્યના જેવી જ હોય તે સમજાવ્યું. દરેક ભક્તોને મહારાજના પ્રગટ સ્વરૂપનો દિવ્યભાવ સહિત નિશ્ચય કરાવતા. મહારાજને પણ તેઓ સદા એ જ રીતે દિવ્યભાવથી નિહાળતા. (૨) એકવાર મહારાજે એક નાની સળી હાથમાં લઈ તોડી નાંખી. સ્વામીએ આ જોયું એટલે તરત પુછ્યું કે “આ શું ચરિત્ર કર્યું ?” મનુષ્ય હોય તે આવા ચાળા કરે પણ આ તો ભગવાન એથી તેમની ક્રિયામાં તો દિવ્યતા જ હોય. મહારાજે પણ તેમનો ભાવ જોઈ કહ્યું “એક બ્રહ્માંડનો પ્રલય કરી એક બ્રહ્માંડ રચ્યું.” આવા તો અનેક પ્રસંગોની નોંધ સ્વામીએ લીધી છે. (૩) શ્રીજીમહારાજને શરીરે કસર - નાડી જોવા બોલાવતા - મનુષ્યલીલા સમજી હરિભક્તોનાં સુખને માટે શ્રીજીમહારાજને રોગમુક્ત થવા પ્રાર્થના કરતા. ભાવાર્થ :- ભગવાનમાં જેને દિવ્યભાવ હોય, નિર્દોષબુદ્ધિ હોય તે જ બીજાને આ પ્રકારનો મહિમા સમજાવી શકે.

અથવા

૨. નિસ્પૃહી શિવલાલ શેઠ (૭/૬૮,૭૦-૭૧) (૧) શિવલાલ શેઠ બોટાદ શહેરના વતની હતા. ગુણીતીતાનંદ સ્વામીના સમાગમથી તેનું ખૂબ અલૌકિક રીતે ઘડતર થયું હતું. શિવલાલ શેઠ ખૂબ નિસ્પૃહી હતા. તેઓ દુકાનેથી મંદિરે જતાં રસ્તામાં એક માટીનું ઘર હતું તે પાડીને એના માલિકે ત્યાં મોટી હવેલી બનાવી હતી. શિવલાલભાઈ એ રસ્તેથી હંમેશા પસાર થાય પણ એ તરફ એમની દૃષ્ટિ ક્યારેય ગયેલી નહિ. એક વખત છોક્ર આવવાથી તેમનાથી ઊંચું જોવાઈ ગયું. તેમણે પહેલી જ વાર માટીના ઘરને બદલે હવેલી જોઈ. એટલે સહજ ભાવે ત્યાંથી પસાર થનારને પૂછ્યું ‘આ હવેલી ક્યારે બંધાઈ ?’ રસ્તે ચાલતા સૌ હસતાં હસતાં કહે ‘આને તો છ માસ થઈ ગયા.’ (૨) શિવલાલ શેઠ ધ્યાન કરવા બેસતા ત્યારે પણ પોતાની હવેલી, બોટાદ શહેરને આગ ચાંપી તેની રાખનાં ઢગલાં પર દેહને ખોટું કરીને ધ્યાન કરતા. એક વખત ધ્યાન કરતાં મહારાજની મૂર્તિમાં એટલાં મગ્ન થઈ ગયા કે મેડા પરથી ઘીના ગાડવા પડ્યા અને સીડી પર ઘી ઢોળાયું છતાં શિવલાલભાઈ ધ્યાનમાંથી ચલિત ન થયા. (૩) શિવલાલભાઈને ઘેર બે-ત્રણ માસથી પોતાની સાળી આવ્યાં હતાં છતાં તેમને ખબર ન હતી. (૪) સયાજીરાવ ગાયકવાડ મંદિર દર્શને આવવાના હતા. આ વખતે આચાર્ય મહારાજની આજ્ઞાથી શિવલાલભાઈ સરકારના સમૈયામાં કારભારી બન્યા હતા. શિવલાલભાઈ હંમેશાં સાદાં વસ્ત્રો પહેરતાં તેથી રોજના પહેરવેશમાં જ સરકારનું સામૈયું કરવા જઈ રહ્યા હતા. તે જોઈ આચાર્ય મહારાજે એમને સારાં વસ્ત્રો, ઘરેણાં પહેરીને જવાની આજ્ઞા કરી. પણ શિવલાલભાઈ કહે મારી પાસે આજ વસ્ત્રો છે. ઘરેણાં તો હું પહેરતો નથી. મહારાજની આજ્ઞાથી સારાં વસ્ત્રો ને ઘરેણાં પહેરીને સરકારનું સામૈયું કરવા સૌ સાથે ગયા. પણ પાછા ફર્યા કે તરત જ રૂપાળાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો કાઢી નાખ્યાં અને પોતાનાં સાદાં વસ્ત્રો પહેરી લીધા. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના સમાગમથી સમૃદ્ધિથી આવી છોળોમાં શિવલાલભાઈ નિસ્પૃહી વર્તતા. આવી નિસ્પૃહી સ્થિતિ તેમની હતી.

૩. અભિશાપ કે જીવનની અણમોલ અપૂર્વ આનંદની ક્ષણ (૪૮) રઢુના રતનસિંહને ચામડીનો અસાધ્ય રોગ થયો હતો. આખું શરીર અસહ્ય વેદના સાથે સડતું સબડતું હતું. પરુથી ભરાઈ ગયેલા એમના શરીરને ડૉક્ટરો પણ ન અડે, ઘરના માણસો, અરે ! એમનાં પત્ની સુધ્ધાં નજીક ન આવી શકે. રતનસિંહને સમજાતું નહોતું કે કયા કર્મના ભોગે આ અસહ્ય વેદનામાંથી તેમને પસાર થવું પડે છે ! જીવતર નકારું થઈ ગયું હતું. પરંતુ મનોવ્યથાને મનમાં ને મનમાં ઘૂંટ્યા સિવાય આરો જ ક્યાં હતો ! નડિયાદની એક હૉસ્પિટલમાં કણસતા રતનસિંહને અચાનક સમાચાર મળ્યા કે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ તેમને મળવા આવ્યા છે ! તેઓ આ સમાચારથી ઘેલા ઘેલા થઈ ગયા. પથારીમાં બેઠા થવા ગયા ત્યાં તો સ્વામીશ્રી આવી પહોંચ્યા અને કશી ઔપચારિકતા વગર તેમના પલંગ પર બેસી ગયા. રતનસિંહની આંખો ઊભરાઈ આવી. કેવી કરુણા ! તેમને ધીરજ આપતાં સ્વામીશ્રી રતનસિંહના પરુગ્રસ્ત શરીર પર પ્રેમાળ હાથ પસવારતા રહ્યા. અને એ દિવ્ય સ્પર્શે રતનસિંહના રોમેરોમમાં શીતળતા પ્રસરી ગઈ. કેટલીય વાર સુધી સ્વામીશ્રી તેના પલંગ પર બેસી જ રહ્યા અને આશીર્વાદ આપતાં કહ્યું, ‘જાવ, કશું નહીં થાય, બધું મટી જશે !’ સ્વામીશ્રીના એ અભય હસ્ત અને એ કરુણાવાળાં નેત્રોમાંથી વહેતા દિવ્ય વાત્સલ્યને રતનસિંહ માણતા રહ્યા. પોતાના જેવી સાવ સામાન્ય વ્યક્તિ માટે આવા મહાપુરુષ આવી કૃપા કરે - એ વિચારમાત્રે અંતર ભરાઈ આવ્યું. બન્યું પણ એમ જ, ગણતરીના દિવસોમાં જ રોગ શમતો ગયો અને શરીર સાવ સાજું-નરવું થઈ ગયું !! રતનસિંહને થયું કે તેની વેદના, એ અભિશાપ હતો કે જીવનની અણમોલ અને અપૂર્વ આનંદની ક્ષણ !? અથવા

૪. હેત તો કરે છે કેવું અનંત જનની જેવું (૩/૧૮) એન્જિનિયર થવાની ઈચ્છા રાખતાં વિદ્યાર્થીને પિતાના દુરાગ્રહી સ્વભાવને લીધે આર્કિટેકચરના અભ્યાસમાં જવું પડ્યું. કૌટુંબિક ઝઘડાને કારણે ઘર છોડી હૉસ્ટેલમાં આશરો લેવો પડ્યો. કઈ દિશામાં જવું. તેની સૂઝ પડતી ન હતી. તે સમયે સ્વામીશ્રીએ વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું ‘તારા ખર્ચની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરે છે?’ તેના જમવાનું, રહેવાનું, ભણતરનું વગેરે બધું જ સ્વામીશ્રીએ પૂછ્યું. તે યુવાનની વાતમાં તેને કોરી ખાતી એકલતા છતી થતી હતી. સ્વામીશ્રીએ તેને મમતાથી કહ્યું ‘જો તારે કોઈપણ જાતની તકલીફ હોય તો મને કાગળ લખજે. હું અહીં કોઠારી સ્વામીને લખીશ. તારી બધી જ વ્યવસ્થા કરી આપીશ. તું બસ, ભણ અને સંગીતમાં આગળ આવ. સ્વામીશ્રીની પ્રેમવર્ષામાં એ તરબોળ બની ગયો. આભારવશ એ યુવકે સ્વામીશ્રીના ખોળામાં માથું નાખી દીધું. ‘હેત તો કરે છે કેવું અનંત જનની જેવું.’

પ્ર.૧ રનીયે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહિ.

૧. દર્શનના લોભથી કુશળકુંવરબાએ મહારાજને કયો પ્રશ્ન પૂછ્યો ? (૫/૫૨)

જ. હે મહારાજ ! તમે લખ્યું કે અનિર્દેશથી લિખાવિંત સ્વામીશ્રી સાત સહજાનંદજી મહારાજ, તે અનિર્દેશ તે શું ?

૨. શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરી ઉપાસના સમજાવતો નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ કયો ગ્રંથ લખ્યો હતો? (૩/૩૫)

જ. શ્રીજીમહારાજની સર્વોપરી ઉપાસના સમજાવતો નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ‘પુરુષોત્તમ ચરિત્ર’ નામનો ગ્રંથ લખ્યો હતો.

૩. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ ક્યાં અને ક્યારે દેહત્યાગ કર્યો ? (૧/૧૧) (સંવત, માસ, તિથિ)

જ. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ વરતાલમાં સંવત ૧૮૦૮ના વૈશાખ વદ ચોથને રવિવારે દેહત્યાગ કર્યો.

૪. બિમાર યુવાનને હેતલ સ્પર્શ કરતાં સ્વામીશ્રીએ શું કહ્યું ? (૨૪)

જ. બિમાર યુવાનને હેતલ સ્પર્શ કરતાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘સૂઈ રહે, સેવા કરવા દે, કંઈ વાંધો નહિ.’

૫. ચોરને ટાંકામાંથી કોણે બહાર કાઢ્યો ? (૪૦)

જ. સ્વામીશ્રી અને રામચરણદાસે ચોરને ટાંકામાંથી બહાર કાઢ્યો.

પ્ર.૧૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો.
(કુલ ગુણ : ૮)

❏ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

(૧) ૩ (૪/૪૬) (૨) ૧, ૨, ૩ (૨/૧૭) (૩) ૪ (૩૩) (૪) ૧, ૩ (૮)

(વિભાગ - ૩ : નિબંધ)

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

❏ નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ જન્મજયંતી મહોત્સવ દિન’ : સુરત :-

(૧) સુરતમાં આજે અનોખું આધ્યાત્મિક વાતાવરણ - કારણ આજે વિશ્વવંદનીય સંત વિભૂતિ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખ સ્વામી મહારાજનો પ્રાગટ્ય દિન ૮૫ વર્ષ પહેલાં જે ખગોળીય સ્થિતિ આ દિને હતી. તેવી જ ખગોળીય સ્થિતિ આજે ૨૦૧૬ના ૭ ડિસેમ્બર માગશર સુદ ૮ના દિને - સ્વામિનારાયણ નગરમાં કલાત્મક મંચ આ અદ્ભૂત કાર્યક્રમનો સાક્ષી - મંચ પર મધ્યમાં ઊંચી પીઠિકા પર ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તથા અક્ષરબ્રહ્મ શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, તેની બંને બાજુ શાસ્ત્રીજી મહારાજ તથા યોગીજી મહારાજની મૂર્તિઓ બિરાજમાન - ઠાકોરજીનાં ચરણે પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીની પૂર્ણ કદની પ્રતિમા - તેની બરાબર મંચની નીચે મંચની મધ્યે પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ બિરાજમાન - મંચની બંને બાજુએ વરિષ્ઠ સંતો તથા મહાનુભાવો બિરાજમાન - સ્વામીશ્રીના દિવ્ય જીવન અને ભવ્ય કાર્યોની અદ્ભૂત પ્રસ્તુતિ. (૨) આજે સમગ્ર વિશ્વમાં સ્વામીશ્રીની જન્મ જયંતી મહોત્સવનો જય જયકાર - કારણ સ્વામીશ્રી દ્વારા સમગ્ર વિશ્વનો સ્વીકાર - સતત ૮૫ વર્ષ સુધી ઝૂંપડાથી મહોલ સુધી, દિલથી લઈને દુનિયા સુધી સૌને આકર્ષિત - પ્રથમ રજુ થયું અભિવંદના નૃત્ય ‘શત શત વરસ રહે’ - સૌ દ્વારા ભાવપૂર્વક અભિવંદના - ભવ્યતા સાથે દિવ્યતાનો સમન્વય એ જ ભગવાન સ્વામિનારાયણની આગવી વિશેષતા - આ વિશેષતાનો શ્રીજીમહારાજના આધ્યાત્મિક અનુગામી સ્વામીશ્રીના જીવનમાં પણ લાખો લોકોને અનુભવ - મસ્તક ઉન્નત બની જાય - રોમ રોમ પુલકિત થઈ જાય એવાં ભવ્ય સ્વામીશ્રીનાં કાર્યો - તેથી એક કદમ આગળ વધીને સ્વામીશ્રીના કાર્યમાં દિવ્યતાની સુવાસ - સ્વામીશ્રીનાં ત્રણ ભવ્ય અને દિવ્ય કાર્યોની આ મહોત્સવમાં અદ્ભૂત પ્રસ્તુતિ. (૩) દિવ્ય અને ભવ્ય અક્ષરધામ - સ્વામીશ્રીનાં અનેક ભવ્ય કાર્યોમાં શીર્ષસ્થ રહ્યું છે સ્વામિનારાયણ અક્ષરધામ - શિલ્પ, સ્થાપત્ય, નિર્માણ પ્રક્રિયા, તેનો પ્રભાવ, કરોડો લોકોની દૃષ્ટિએ આ અજોડ અને અણમોલ કાર્ય - યમુના તટે ઊભેલ ભારતની શાન સમું અક્ષરધામ ભવ્ય અને તેનાથી પ્રભાવિત થનાર મહાનુભાવોના ઉદ્દગારો - પૂ. આનંદસ્વરૂપ સ્વામી દ્વારા અક્ષરધામની દિવ્યતાનું વર્ણન - સ્વામીશ્રીએ પૂર્ણ દિવ્ય પુરુષ - તેમની રચના દિવ્ય જ હોય - સાથે સાથે અક્ષરધામ નિર્માણનો હેતુ કોઈને પ્રભાવિત કે પરાજિક કરવા માટે નહિ પરંતુ જનકલ્યાણ માટે, શાંતિ માટે, જીવન ઘડતર માટે અને સૌના જીવનને દિવ્ય બનાવવા માટે - અક્ષરધામનાં દર્શન બાદ કરોડો લોકોને શાંતિનો અનુભવ - અક્ષરધામથી સુંદર અને દિવ્ય કશું જ ન હોઈ શકે. કોઈક મહાનુભાવે આ કાર્યને ભગવાનના કાર્ય સાથે સરખાવ્યું - સાક્ષાત્ દિવ્યતાના પૂર્ણસ્વરૂપ સ્વામીશ્રીનું દરેક કાર્ય દિવ્ય (૪) ભવ્ય અને દિવ્ય, વિચરણ - સ્વામીશ્રીનું વિચરણ નિહાળ્યા પછી કલ્પના જ લાગે - સત્ય હોવા છતાં સ્વપ્ન જ લાગે. ભવ્યતાના ઉત્તુંગ શિખર રૂપ કાર્ય - પૂ. વિવેકસાગર સ્વામી આ વિચરણના સાક્ષી - કેવાં કષ્ટો વેઠીને, અગવડો વેઠીને, દેહનો અનાદર કરીને વિચરણ - વિચરણની દિવ્યતા વર્ણવતાં પૂ. વિવેકસાગર સ્વામીએ જણાવ્યું કે સ્વામીશ્રીના વિચરણનો હેતુ સૌની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય, એકાંતિક ધર્મની સિદ્ધિ કરાવવી, બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મની સેવામાં જોડવાનો હેતુ - આદિવાસી પ્રજા દારૂ, માંસ

ત્યજી દે અને પવિત્ર જીવન જીવે તે સ્વામીશ્રીને મન આ પરિવર્તન અબજો રૂપિયાથી પણ વધારે મૂલ્યવાન - સ્વામીશ્રી સૌમાં ભગવાન નિહાળતા. ભક્તો માટે કઠોર વિચરણ તે સ્વામીશ્રીને મન ભક્તિ - મોટા મોટા રાજકીય નેતાઓને સ્વામીશ્રીની દિવ્યતાનાં દર્શન - સાચી સાધુતાનાં દર્શન. સ્વામીશ્રીજીની આંખોમાં અનેરા તેજનાં દર્શન - નાસ્તિક કે વિધર્મી વ્યક્તિ પણ સ્વામીશ્રીની દિવ્યતાથી પ્રભાવિત - અનેક લોકોને આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી. પોતાના આપ્તજનનું અવસાન થાય તો પણ પેંડા વહેંચે, સાકર વહેંચે તે જ સ્વામીશ્રીએ ભક્તોમાં સીંચેલી દિવ્ય ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સ્થિતિપ્રજ્ઞતાનું દર્શન - વિચરણમાં ૧૦૦૦ યુવાનોને ત્યાગાશ્રમને માર્ગે વાળ્યા તે આ બાબતની પ્રતીતિ. (૫) દિવ્ય અને ભવ્ય સેવા કાર્યો - સ્વામીશ્રીજીની દિવ્ય અને ભવ્યતાનો અનુભવ કરાવતું ત્રીજું પાસું એટલે સ્વામીશ્રીજીનાં વિરાટ સેવાકાર્યો - અવિરત સેવાકાર્યો ૨૬મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ના ભૂકંપ પીડિતો માટે નિઃસ્વાર્થ સેવા - કચ્છના હજારો લોકો આ સેવા કાર્યોની સ્મૃતિ કરતાં લાગણીભીના - સ્વામીજીનાં કાર્યો હિમાલય તુલ્ય છતાં તેઓ પ્રશાંત મહાસાગરની જેમ ભીતરથી શાંત - સેવા એ તેઓનો સ્વાભાવિક ગુણ - કોઈ કહે તે પહેલાં થાય તે કરુણા - અનેક પ્રસંગોએ સ્વામીશ્રીની કરુણાનાં દર્શન - મંત્રીઓ પણ સ્વામીશ્રીના આ કાર્યને બિરદાવે - ભૂકંપ પીડિતોની ઝીણામાં ઝીણી જરૂરિયાતને પણ સ્વામીશ્રીએ યાદ કરાવીને પહોંચાડી - વિચરણમાં કોઈ ભેદભાવ નહિ, કોઈ અપેક્ષા નહિ, કોઈ ઉપેક્ષા નહિ સૌ માટે સમતા, મમતા, સૂક્ષ્મવિચાર અને વિશાળ દૃષ્ટિ. સૌથી પહેલાં પહોંચવું અને સૌથી છેલ્લે નીકળવું - સેવાકાર્યોમાં આ ભવ્યતા અને દિવ્યતાનાં દર્શન. (૬) મુખ્યમંત્રીશ્રીની સમગ્ર ગુજરાતની પ્રજા વતી ભાવવંદના સ્વામીશ્રી દેવલોકમાં ગયા હોય પરંતુ આ દિવ્ય વાતાવરણ જોતાં જણાય છે કે સ્વામીશ્રી આપણી વચ્ચે જ બિરાજે છે. સ્વામીશ્રીનાં વાણી, વર્તન, વ્યવહાર પણ વિશ્વાસ હોય તો જ યુવકો સંસાર છોડીને ત્યાગાશ્રમ સ્વીકારે - મુખ્યમંત્રીએ જણાવ્યું કે અમારે પણ અહીંથી સુવ્યવસ્થિત સંગઠન માટે પ્રેરણા લેવાની છે. મુખ્યમંત્રીએ સુરતમાં સાકાર થનાર ઈન્ટરનેશનલ આઉટડોર સ્ટેડિયમને ‘પ્રમુખસ્વામી સ્ટેડિયમ’ નામકરણની જાહેરાત કરીને ગુજરાત વતી ઉચિત અંજલિ. (૭) શ્રી અમિતભાઈ શાહે સ્વામીશ્રીનાં કાર્યોને બિરદાવ્યાં - સ્વામીશ્રી જેવું બહુમુખી વ્યક્તિત્વ પોતે કોઈ સાધુ-સંન્યાસીમાં જોયું નથી. સનાતન ધર્મના તમામ પુરસ્કર્તાઓ સમક્ષ સ્વામીશ્રીએ એક ઉદાહરણ બેસાડ્યું છે. સંતો કેવા હોવા જોઈએ અને B.A.P.S. ના સંતો કેવા છે - વ્યસન મુક્તિ દ્વારા કરોડો કુટુંબો પર અસીમ કૃપા, ઘરસભાનો નૂતન વિચાર વિષરતા કુટુંબોને બચાવવાનું સ્વામીશ્રીનું કાર્ય પ્રશંસનીય - તેમના દ્વારા સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિની બહુ મોટી સેવા સ્વામીશ્રીની ચિરંતન સ્મૃતિમાં ભારત સરકાર દ્વારા બે પોસ્ટેજ સ્ટેમ્પ પ્રકાશિત - એક સ્વામીશ્રીની સ્મૃતિ છબીની અને બીજી દિલ્હી સ્થિત બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ અક્ષરધામની પોસ્ટલ ટિકિટ. (૮) સ્વામીશ્રીના ભવ્ય અને દિવ્ય પ્રદાનોની શૃંખલામાં તેઓનું દિવ્ય પ્રદાન અને ઉપકાર એટલે પોતાના આધ્યાત્મિક અનુગામી તરીકે પોતાના સ્થાને પૂ. મહંત સ્વામી મહારાજની નિયુક્તિ - આ ઉપકાર એ વિસર્ગો વિસરાય તેમ નથી. પૂજ્ય ડૉક્ટર સ્વામી દ્વારા પૂ. મહંત સ્વામી મહારાજના ગુણોનો વિશેષ પરિચય - સ્વામીશ્રીનું હૃદય અત્યંત શુદ્ધ એ તેઓની વિશેષતા - તેમનામાં ભગવાનની શક્તિ કામ કરી રહી છે. આપણે આપણું હૃદય શુદ્ધ કરવાનું છે. પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ દ્વારા સ્વામીશ્રી પ્રગટ જ છે. (૯) ઉત્સવની ચરમસીમા રૂપે પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ - પ્રમુખ સ્વામીની પ્રેરણાથી જ આ નગરની રચના, પ્રદર્શનો અને મંદિરથી ઘણાં લોકોને પ્રેરણા - આ બધું ભવ્ય અને દિવ્ય છે. પ્રમુખ સ્વામી મહારાજના રૂંવાડે રૂંવાડે શ્રીજીમહારાજ સિવાય કાંઈ ન મળે. તેમના આ ગુણોમાં બધાજ ગુણો સમાઈ જાય. તેઓ ગુણની સાક્ષાત્ મૂર્તિ - બીજાના ભલામાં આપણું ભલું એ મુજબ સ્વામીશ્રી જીવ્યા છે, ફક્ત બોલ્યા જ નથી. નિયમ-ધર્મમાં રહેવાની વાત કરી. સ્વામીશ્રીએ જે રીતે સંપીને કાર્ય કરાવ્યું છે તેમ આપણે પણ એ રીતે કાર્ય કરવાનું છે. (૧૦) પૂ. મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ બાદ ઉપસ્થિત ભક્ત સમુદાય દ્વારા સમુહ આરતી - આજના આ ઉત્સવમાંથી વિદાય લેતાં સ્વામીશ્રીની એ ભવ્યતા અને દિવ્યતાના શબ્દો સૌના હૈયે ગુંજી રહ્યા હતા. જીવંત પ્રસારણ દ્વારા કાર્યક્રમને નિહાળનાર દુનિયાભરના લાખો લોકોનું હૈયું પણ આ જ પંક્તિઓનું ગુંજન ‘નજરથી નીરખતાં ભવ્યતા, હૃદયથી અનુભવતાં દિવ્યતા દિવ્યતા’

૨. છાત્રાલયની પવિત્ર ભૂમિમાંથી પરિવર્તનનો વાયરો :-

(૧) એક કિસાન એક એક અંકુરને વાત્સલ્યથી મહોરાવે છે, તે જ રીતે સ્વામીશ્રીની નિશ્રામાં બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાનાં છાત્રાલયો વિદ્યાર્થીઓના જીવનને સુવાસિત કરે છે અને તેને કારણે સમાજને મળે છે અનોખો પરિપાક. (૨) છાત્રાલયની ભૂમિમાંથી આમુલ પરિવર્તન - એક આદિવાસી અને પછાત વિસ્તારનો સાવ અબુધ કિશોર - પગે અપંગ - ગામના કોઈ ભાવિક ભાઈ તેને સુરતમાં નોકરી અર્થે લાવ્યા - આટલું વિશાળ શહેર, મોટાં મોટાં મકાનો, વાહનો જોઈને મૂંઝવણ - સુરતના છાત્રાલયમાં નિઃશુલ્ક રહેવાની તથા ભણવાની સગવડ મળી અભ્યાસ દરમ્યાન વેકેશનમાં ગામમાં આવીને છાત્રાલયમાં શીખેલ પાઠો બાળકોને શીખવે - બાળમંડળની તેના દ્વારા સ્થાપના - ધીમે ધીમે સંયુક્ત મંડળની સ્થાપના - ગામના બીજા યુવકો અભ્યાસ માટે છાત્રાલયમાં - ગામમાં ધીરે ધીરે સત્સંગનો વ્યાપ. શિક્ષણનું પ્રમાણ વધ્યું - વ્યસનો દૂષણોનું પ્રમાણ ઘટ્યું. ૭૦% લોકો સત્સંગી - ગામમાં જાગૃતિ પાકા મકાનો - મંદિર, સંત આશ્રમ, ઘરે ઘરે ટુ વ્હીલર - આ યુવક સંસ્થાની હોસ્પિટલમાં આસિસ્ટન્ટ મેનેજર - આમ છાત્રાલયની ભૂમિમાંથી પરિવર્તનનો

પવન. (૩) બીજાને સુગંધિત કરવાની પ્રેરણા - અમદાવાદના એક અધિકારીને વિદેશ જવાની ઈચ્છા - સ્વામીશ્રીને ક્યાં જવું ! તેમ પૂછ્યું. જવાબ મળ્યો : આયરલેન્ડ આદેશ પ્રમાણે આયરલેન્ડના ડબલિન શહેરમાં કન્સલ્ટન્ટના વ્યવસાય સાથે શરૂ થયું આધ્યાત્મિક આરોહણ - વિદ્યાનગર છાત્રાલયના આ યુવકની રંગોમાં અક્ષરપુરુષોત્તમનું જ્ઞાન લોહીની જેમ વહે - તેથી સત્સંગ પ્રચાર માટે ખૂબ ભીડો વેઠે - સત્સંગ મંડળોનો આયરલેન્ડમાં પ્રારંભ - બીજા શહેરમાં જઈને પણ સત્સંગ મંડળની સ્થાપના - તેમના આગ્રહથી તે શહેરમાં વ્યસનો દૂર થયાં - યોગીજી મહારાજે કહ્યું હતું કે છાત્રાલય શરૂ થયું છે, તેમાં ચૈતન્ય મંદિરો તૈયાર થશે આ કળિયુગમાં સત્સંગનું પ્રવર્તન આવાં છાત્રાલયોને આભારી. (૪) જીવન કથીરમાંથી કંચન બન્યું - ડ્રગ્સ અને દારૂના નશામાં ચક્ર્યૂર રહેનાર વિદ્યાર્થી - માતા-પિતા કે પ્રિન્સીપાલની કોઈ વાત માને નહિ - ઠપકો આપે તો આપઘાતની ધમકી - હોસ્ટેલ છોડીને મિત્રો સાથે રૂમ રાખીને રહ્યો, અહીં તો વળી સાવ જ સ્વચ્છંદતા - દારૂ, માંસની મહેફિલ - તેનો સદાચારી મિત્ર આ બધું છોડી દેવા સમજાવે પરંતુ પથ્થર પર પાણી - અચાનક તેને ખરાબ ધંધા છોડી દેવાનાં વિચાર - સારા છાત્રાલયની શોધમાં - પહેલી પસંદગી મહેસાણાના બી.એ.પી.એસ. છાત્રાલયની વ્યસનથી દૂર રહે તો જ પ્રવેશ - કામ ચલાઉ બાંધધરી - છાત્રાલયના દિવ્ય વાતાવરણમાં અંતરમાં શાંતિ - સત્સંગ લાભ - સ્વામીશ્રીના દર્શનથી જીવનમાં અમૂલ પરિવર્તન - એકાગ્રતાથી અભ્યાસ - મીકેનીકલ એન્જીનીયર થયો. પરિવર્તન અને સિદ્ધિ પાછળનું રહસ્ય અશ્રુભીની આંખે જણાવે ‘થેંક્સ ટુ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ’ અને ‘થેંક્સ ટુ બી.એ.પી.એસ. છાત્રાલય’. કથીરમાંથી જીવનને કંચન બનાવ્યું. (૫) દેશ માટે સમર્પિત થવાની પ્રેરણા - એક તરવરિયો યુવાન - વિદ્યાનગર છાત્રાલયમાં બી.એ.પી.એસ. એમ.એસ.સી. છાત્રાલયમાં નિવાસ દરમ્યાન એન.સી.સી.માં આગવું સ્થાન - તેના કારણે દેશ સેવાની લગન - ભારતીય સેનામાં જોડાવાની તક - ફરજ દરમ્યાન છાત્રાલયમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ ગુણો - કર્મઠતા, વિવેક, સૌમ્ય સ્વભાવ, નેતૃત્વ વગેરે ને કારણે કેપ્ટન તરીકે બઢતી - સૈનિકોના અનેક પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરાવ્યું - કાર્ય કરવાની આગવી કળાથી સૌ પ્રભાવિત - પ્રસન્ન છતાં આ બધાનો યશ આ યુવક સ્વામીશ્રી અને છાત્રાલયને આપે છે. દેશ સેવા માટેની, દેશને માટે સમર્પિત થવાની ભાવના છાત્રાલયમાંથી જાગી. (૬) સ્વામીશ્રીનો દિવ્ય સ્નેહ મળ્યો - વિદ્યાનગર છાત્રાલયમાં સ્વામીશ્રીના સાનિધ્યમાં કાર્યક્રમ ‘સ્વામીશ્રી અમારા જ છે’ એવું બે ટીમ પાડી સામ સામે પૂરવાર કરવાનું - એક પંજાબી યુવકે આ કાર્યક્રમ માટે પ્રેક્ટીસ કરી ન હતી તેથી વ્યવસ્થાપક સંત દ્વારા ભાગ લેવાની ના પાડી. તેને રડવું આવી ગયું - છતાં સભામાં વ્યક્તિગત દર્શનમાં છેલ્લો નંબર - દર્શન કરીને આગળ ચાલ્યો ત્યાં સ્વામીશ્રીએ ટીશર્ટ ખેંચીને પાછો બોલાવ્યો ‘ધીર, આજ સબ બોલે સ્વામી હમારા હૈ’ તુમ ક્યું નહિ બોલે ! ‘સબ ભલે બોલે લેકિન મૈં તુમહારા હૂં’ ‘સ્વામી ! મૈંભી આપકા હૂં’ છેલ્લે સ્વામીશ્રી તેને કહે ‘મારે તને હૃદયમાં રાખવો છે’ આ નિઃસ્વાર્થ વાત્સલ્ય વર્ષા આ યુવક માટે અણમોલ સ્મૃતિ - તેને કારણે તેની કોઈ પણ સમસ્યાનું નિરાકરણ થઈ જાય છે. (૭) સ્વામીશ્રીના અમાપ સ્નેહને પામવાની તક છાત્રાલયની પવિત્ર ભૂમિમાંથી - સાવ અલ્પ વિકસિત ગણાતા ગામનો યુવક દસ ધોરણ બાદ શું કરવું તેની દ્વિધા - સ્વામીશ્રીએ વલ્લભ વિદ્યાનગર છાત્રાલયમાં ૪૯% થી એડમીશન અપાવ્યું. બી.ઈ. ઈલેક્ટ્રીકલ એન્જીનીયર - શારીરિક ઊંચાઈ સામાન્ય તેથી લઘુતાગ્રંથિ (૮) હજારની મેદની વચ્ચે કાર્યક્રમમાં બોલ્યો. સ્વામીશ્રી કહે ‘તારી ઊંચાઈ વધી કે નહિં !’ આ યુવકને ભણ્યા પછી નોકરીની વ્યવસ્થા કરાવી. ત્યાં સુધી કે તેનાં લગ્ન થાય તે પછી પણ તેનાં બાળકોને ભણાવવાની જવાબદારી તે સંતને સોંપી, એટલે કે પોતાને શિરે લીધી. સ્વામીશ્રીના અમાપ સ્નેહને પામવાની તક મળી. (૯) બીજાની સેવા કરવાની પ્રેરણા - વ્યાવસાયિક કામકાજ માટે અમેરિકા ગયેલ યુવકને એકાદશીનો નિર્જળા ઉપવાસ - પારણાં કઈ રીતે કરવાં તેની મૂંઝવણ - રથિન રાવલ નામનો યુવક યાદ આવી ગયો - ફોન કર્યો પોતાને મધરાતે જ પારણાંની અનુકૂળતા - રથિને આ યુવક ક્યાં ઊતર્યો છે તેની તપાસ કરીને રાત્રે દોઢ વાગ્યે હાથમાં કૂકર લઈને રૂમ પર આવ્યો. આ યુવકને આશ્ચર્ય સ્વામીશ્રી દ્વારા કેવા સેવાભાવી યુવાનો તૈયાર થયા. અમેરિકામાં કોઈ નવો યુવક આવે અને તેને ન ફાવે તો બીજો યુવક તેના ઘેર રાખીને સાચવી લે. (૯) ઉપસંહાર - છાત્રાલયના સેંકડો યુવાનો દેશ-વિદેશમાં વસવાટ કરે છે. છાત્રાલયની તાલીમને અને સ્વામીશ્રીના નામને દીપાવે છે. શારીરિક, આર્થિક રીતે એક બીજાને મદદરૂપ - આપણું મસ્તક સ્વામીશ્રી પ્રત્યે ભાવથી નમી જાય છે. આ યુવાનો સ્વામીશ્રીની અને બી.એ.પી.એસ. છાત્રાલયની અદ્ભુત ભેટ છે.

૩. પ્રમુખસ્વામી મહારાજને દેશ-વિદેશના ધર્મધુરંધરોની ભાવાંજલિ :-

વિશ્વ અને ભારતનાં અનેક ધર્મધુરંધરોએ આદર પૂર્વક સ્વામીજીને ભાવાંજલિ અર્પી હતી. (૧) પૂ. મહામંડલેશ્વર સ્વામી સત્યમિત્રાનંદ ગિરિજી મહારાજે (પૂર્વ શંકરાચાર્ય) ભાવાંજલિ અર્પતા કહ્યું ‘સમગ્ર વિશ્વ માટે વાત્સલ્યની ગંગા એટલે પૂ. પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - જેમનું સૌ કોઈ સ્મરણ કરે એ સ્વામીશ્રી મને યાદ કરે - કરોડો લોકો વચ્ચે સત્યમિત્રાનંદ એમની નજરે ચઢતા - ભારતમાતા મંદિરના નિર્માણ વખતે સ્વામીશ્રીએ ચિંતા છોડી દેવા જણાવ્યું. મંદિર નિશ્ચિત રીતે બનેશે તેવા આશીર્વાદ - સ્વામીશ્રીમાં જગદ્ગુરુનાં દર્શન - તેઓ સાક્ષાત્ ભગવાનનું સ્વરૂપ - એક શાશ્વત આદિત્ય કે જેના સ્મરણમાત્રથી એમનાં કિરણોનો આપણા પર પ્રભાવ વિશ્વમાં તેઓનો આદર - તેથી તેઓ યુગપુરુષ, યુગાવતાર અને

વિશ્વના સર્વ શ્રેષ્ઠ સંત - આદિ શંકરાચાર્ય જેટલા પૂજનીય (૨) પૂ. મોરારિ બાપુએ ભાવાંજલિ અર્પતાં કહ્યું ‘પ્રમુખસ્વામી મહારાજ એટલે જાણે સાદગી, સરળતા અને સાધનાનો ત્રિવેણી સંગમ. સ્વામીશ્રી મોટાઈ, બડપ્પન અને સાધુતાનો અનુભવ - સ્વામીશ્રી સર્વમાં વિલીન થયા છે. આત્મા જો મરતો ન હોય તો મહાત્મા કેવી રીતે મરી શકે - એક ધર્મપુરુષના નિર્વાણના સમયે આટલો આદર અને પૂજ્યભાવ વ્યક્ત થયો હતો તે મારી જાણમાં નથી. આ સ્વામીશ્રીની તપ, ત્યાગ અને સરળતાનું પ્રતીક (૩) પૂજ્ય શ્રી રામદેવજી મહારાજે જણાવ્યું ‘સ્વામીજી જેવા મહાત્માઓ મહાન કાર્યો માટે જ અવતરે છે. વેદો, ઉપનિષદો, શાસ્ત્રમાં આપ્તપુરુષ, બ્રહ્મપુરુષ, પૂર્ણપુરુષ, પૂર્ણ યોગી-સંન્યાસી નું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ એટલે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ. જેઓ આપણી ઋષિ પરંપરા, ગુરુ પરંપરા, સંન્યાસ પરંપરાના ગૌરવ પુરુષ - શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે ‘બ્રહ્મરૂપ થઈને જે ભક્તિરૂપે કર્મ કરતા હોય એ જ સંન્યાસી છે, એ જ યોગી છે’ એવા સાક્ષાત્ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખ સ્વામીશ્રીને સૌ સંતો અને સવાસો કરોડના રાષ્ટ્ર દ્વારા કોટિ કોટિ પ્રણામ. પૂ. શ્રી રવિશંકરજીએ જણાવ્યું ‘તેઓ એક નિષ્ઠાવાન અનુયાયી, શ્રેષ્ઠ નેતા અને પ્રેમાળ માર્ગદર્શક - તેઓની આપૂતપૂર્વ સેવાઓની યાદ સદાને માટે - પરમાર્થ નિકેતન ઋષિકેશના શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજે આવા સંત ક્યારેય જતા જ નથી. તેઓ પોતાના વિચારો, દિવ્ય સંસ્કારો, ઉપદેશ અને આદેશ દ્વારા સદા આપણી સૌની વચ્ચે જીવે છે. કલમ સાહેબથી લઈને કુલી સુધી સૌની સંવેદનાઓ, પ્રધાનમંત્રીથી લઈને પંચાયતના સભ્ય સુધી સૌની પ્રાર્થનાઓ એમના ભાવ - આ સંત પ્રત્યેની શ્રદ્ધા - બોર્ડરલેસ વર્લ્ડ બનીને તેઓ જીવ્યા. (૪) દિવ્ય જીવન સંઘના વિમલાનંદજી મહારાજ, ચિન્ના જીયર સ્વામી, પૂ. જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય, જૂનાગઢના મહામંડલેશ્વર ભારતીબાપુ વગેરેનો એક જ સૂર ‘દરેકને સ્વામીશ્રી સાથે ધનિષ્ઠ સંબંધ - સુશિક્ષિત, વિનયસંપન્ન, કાર્યકુશળ શિષ્ય સમુદાયથી સૌ પ્રભાવિત - હિંદુ ધર્મની સાચી ઓળખ વિદેશમાં આવનાર સાચા સંત - સ્વામીજી તૈયાર કરેલ સાધુઓના ચારિત્ર્યની એક જબરદસ્ત છાપ - રાષ્ટ્ર અને વિશ્વ માટે ગૌરવ સમાન (૫) અખિલભારત સાધુ સમાજના મહામંત્રી સ્વામી હરિનારાયણનંદજી, ગાયત્રી પરિવારના અધ્યક્ષશ્રી ડૉ. પ્રણવ પંડ્યા, આચાર્ય શ્રી ધમેન્દ્રજી મહારાજ વેગેરેની ભાવાંજલિ - ભારતવર્ષમાં ચાર-પાંચ સદીઓમાં એવો કોઈ મહાત્મા થયો નથી જેણે હજાર સુશિક્ષિત સાધુ કર્યા હોય - મનુષ્યના મૃત્યુ બાદ તેની ચાર પ્રકારની ગતિ પર નિયંત્રણ શક્તિ સ્વામીશ્રીમાં - આવા મહાપુરુષ, મુક્ત પુરુષનું મૃત્યું ક્યારેય હોતું નથી. તેઓ અમર છે. સંપૂર્ણ વિશ્વમાં દિવ્યતા અને ભવ્યતમ મંદિરોનું નિર્માણ કરીને અનુપમ અને અદ્વિતીય કીર્તિમાન સ્થાપિત - આવનારી અનેક શતાબ્દીઓ સુધી પ્રેરણા, ઊર્જા અને શક્તિનો સંચાર (૬) શ્રી રમેશભાઈ ઓઝા, વૈષ્ણવાચાર્ય, પૂ. દ્વારકેશલાલી ચિન્મય મિશન ભારતના પ્રમુખ સર્વેનો એક જ સૂર ભારતીય સંસ્કૃતિને દેશ-વિદેશનાં ખૂણે-ખૂણે વિસ્તારવામાં સ્વામીશ્રીની કર્મક્તા - અનેક વ્યક્તિઓ સાથે સીધો સંપર્ક સનાતની ધર્મસંસ્કૃતિ ખોટ પડી છે. ૨૦૦૦માં યુનોમાં વર્લ્ડ સ્પિરિચ્યુઅલ સમિટ વખતે સ્વામીશ્રીની ભાવત્મક રજુઆત - અહંશૂન્યતા અને નિઃસ્વાર્થતા બંને ગુણો હૃદયમાં સ્વામીશ્રીના હૃદયમાં એક સેવકનો ભાવ જ શ્રી વત્સ ગોસ્વામીજીએ જોયો છે. તૃણથી વધુ વિનમ્ર અને વૃક્ષથી વધુ સહનશીલ મહાપુરુષ (૭) ઈસ્કોનના શ્રીગૌરીદાસ, જગદ્ગુરુ શ્રી વિષ્ણુકાન્ત, હવાઈ ટાપુના શ્રી સદાશિવનાથ, રાધાસ્વામી સત્સંગ બિયાસના શ્રી ધિલ્લોન આ મહાપુરુષોની ભાવાંજલિ - વિનમ્ર વ્યક્તિત્વ, સાદગી, કોઈ પણ જાતનો ભેદભાવ રહિત - સ્વામીશ્રી ધામમાં પધાર્યા ત્યારે જાણે સૂરજે પ્રકાશનું બંધ કરી ન દીધું હોય, આકાશગંગાનું ભ્રમણ સ્થગિત થઈ ગયું હોય તેમ શૂન્યતા વ્યાપી ગઈ હોય તેવું વાતાવરણ - સાદગી અને સમાનતાનાં સંદેશ સ્વામીશ્રીનો તે સૌ માટે પથદર્શક. (૮) સંતરામ મંદિરના સ્વામી રામદાસજી, આણંદાબાવા આશ્રમ, જામનગર શ્રીદેવીપ્રસાદજી, તેરાપંથ અણુ સમિતિના શ્રી મહાશ્રમણજી, ચલાલા ગાદીના મહંત શ્રી વલ્કુબાપુ વેગેરેની ભાવાંજલિ - સ્વામીશ્રીએ વાત્સલ્ય અને બંધુત્વનો અનુભવ કરાવ્યો છે. થાક્યા વિના જીવનભર ચાલ્યા છે. સ્વામીશ્રીની ખોટ પૂરાણે નહિ. આવા સંત ભૂતકાળ બનતા નથી. સાચા સાધુ થવું અને સાધુતા ટકાવવી અઘરી - પ્રમુખ સ્વામી મહારાજે લોકોનાં ઝૂંપડાંઓ સુધી પહોંચીને તેમને શાતા આપી. યુવાધનને સાચા રસ્તે ચઢાવવામાં સ્વામીશ્રીતો અથાગ પ્રયત્ન ‘સ્વામીશ્રી જેવા તો સ્વામીશ્રી જ’ (૯) ઝાંઝરકા ધામના મહંત શ્રી શંભુપ્રસાદજી મહારાજે ભાવાંજલિ અર્પતાં સંબોધન - ભારતવર્ષમાં સામાજિક વિષમતાને કારણે ઊભી થયેલી સ્થિતિની અંદર ઘેપૂર વડલા જેવું નામ સ્વામીશ્રી - વડલા જેવો છાંયડો સ્વામીશ્રીનો - તેમણે બાંધેલ મંદિરોમાં અંતિમ માણસને પણ પ્રવેશ - દલિતોને વનવાસીઓને પોતાના બાહુમાં લઈને પોતાના નાના દીકરાની જેમ ગળે લગાડ્યા છે. સ્વામીશ્રી ઝાંઝરકામાં આવ્યા ત્યારે એમ માન્યુ કે સાક્ષાત્ શ્રીહરિ ઝાંઝરકામાં પધાર્યા - દલિત સમાજને ગૌરવાન્વિત કર્યો છે - ભારત વર્ષની અંદર અનેકાનેક આચાર્ય પરંપરાઓ - એની વચ્ચે સ્વામીશ્રી મયૂરપિચ્છ સમાન એક છોગલું. (૧૦) ઉપસંહાર - આ ઉપરાંત શીખ સંપ્રદાય, ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુ તેમજ આગાખાન કાઉન્સિલ કેનેડાના પ્રમુખ વગેરેની ભાવોર્મિ પણ નોંધપાત્ર - અસંખ્ય ધર્મગુરુઓએ ધર્મધરંધરો દ્વારા સ્વામીશ્રીને આદર પૂર્વક ભાવાંજલિ અર્પી.

❧ સમાપ્ત ❧